

1973

235

U-35

1913

2010

14285

Հետազոտի իրաւունքով.

= ՄԱՐԳԱՐԷՆԵՐ =

ԵՍՏՏԻ, ԵՐԵՄԻԱ, ԵԶԵԿԻԵԼ, ԴԱՆԻԵԼ, ՈՎՍԷ ԵՒ ԱՄՈՎՍ.

Կազմեց
Խորէն Բաժ. Խաչկաճ

Թ Ի Յ Լ Ի Ս

Արագածիպ «Հասկերան» Ներք. փողոց № 17

1913

235

Մ-35

Հ | Արմ.
2-1226a

2-1226a

Am-576

235
Մ-35

Չկապի իրաւունքով.

= ՄԱՐԳԱՐԷՆԵՐ =

ԵՍՏՅԻ, ԵՐԵՄԻԱ, ԵԶԵԿԻԵԼ, ԴԱՆԻԵԼ, ՈՎՍԵ ԵՒ ԱՄՈՎՍ.

Կազմեց

Խորէն Բախ. Խաչկաճ

ՀԱՅ. № 21432

Թ Ի Յ Լ Ի Ս

Արաբաշիկ (Էդսպիրանց) Եւր. փողոց № 17

1913

14285

18

5782/-wh

1464-63

2001

Ն Ե Ր Ը Թ Ո Ւ Թ Ի Ր Ն

1. Հասկացողութիւն մարգարէի եւ մարգարէութեան մասին.

Իսրայէլի Աստուածը, որ կոչուում էր Յնովա կամ Ադօնա սիրում էր իր ժողովրդին, դարեր շարունակ պահել պահպանել էր նրան:

Ահա այն անհատները, որոնք միջնորդ էին լինում Աստուծոյ և Նորա սիրած ժողովրդի մէջ՝ կոչուում էին մարգարէներ. յատկապէս Իսրայէլի մէջ մարգարէները մեծ դեր են խաղացել: Դուք էին, որ գուշակում էին Իսրայէլի ապագան և Աստուծոյ պատգամները յայտնում ժողովրդին:

Աստուած առանձին յայտնում էր իր կամքը մարգարէին, իսկ վերջինս՝ ժողովրդին: Երբ խօսում էր մարգարէն, դա նշանակում է խօսում է ինքն Աստուած:

Մարգարէները կոչուում էին տեսանողներ:

Դրանք իբրև Աստծոյ ծառաներ, տեսիլներ էին տեսնում: Աստուած տեսիլներով էր յայտնում իր կամքը. այդ տեսիլներն ահագին նշանա-

կութիւն էին ունենում իսրայէլի ապագայ կեանքի համար:

Աւելի նախնական շրջանում մարգարէները կոչուում էին նաքիններ, որոնք շրջում էին խմբերով: Երբ Իսրայէլի մէջ պատահում էր որեւէ դժբախտութիւն, երբ հեթանոս ազգերը յաղթութիւն էին տանում և Աստուծոյ ընտիր ժողովուրդը ընկճւում, նաքինները վառւում էին Նհովայի սիրով. այդ սիրով և ոգևորութեամբ վարակում էին շատերին, յառաջ էին բերում ժողովրդական շարժում. իրենց հետ խառնում — միացնում էին թէ հասարակ և թէ բարձր դասակարգի մարդկանց, մինչև իսկ իշխաններին. մարգարէների այդ քայլը ազդում էր և թագաւորի արարքի վրայ:

Մարգարէներն էին Իսրայէլի մէջ այն մաքուր, անկաշառ անձնաւորութիւնները, որոնք ամեն բանից բարձր էին դասում Իսրայէլի ժողովրդի բարօրութիւնն ու երջանկութիւնը. իսկ այդ երջանկութեանը Իսրայէլը կհասնի միմիայն Նհովայի գծած ճանապարհով:

2. Մարգարէների դերը.

Մարգարէների կատարելիք դերը որոշում է ինքն Աստուած եզեկիէլ մարգարէին ուղղած

խօսքերով, թէ դու, մարգարէ, Իսրայէլի տան համար դէտ-դիտող, հսկող պահապանն ես. դու ինձանից կլսես պատգամներս և կյայտնես ժողովրդին: (Եզ. Գ. 17): Աստուած սիրում էր մարդկանց. մարգարէն միջնորդ էր Աստուծոյ և մարդկանց մէջ. նոքա ժողովրդի մէջ պէտքէ վառ պահէին արդարութիւնը, բարեպաշտութիւնը. նոքա մարդկանց պէտքէ ցոյց տային նրանց յանցանքները. զգուշացնէին մեղք գործելուց. մեղաւորներին ապաշխարանք նշանակէին: Մի խօսքով մարգարէն պէտքէ լինէր ժողովրդի պահապան, այնպէս, ինչպէս մի ամբողջ աշտարակների վրայ հսկող պահապաններ, որոնք բերդի մէջ ապաւինածներին պահպանում են և զգուշացնում թշնամու կողմից եկող վտանգի ժամանակ, այդպէս էլ մարգարէն Իսրայէլի տան հսկող-պահողն է, որ ապագայ գալիք պատահարների հանդէպ Իսրայէլը անպատրաստ չգտնուի:

Դատաւորութեան ժամանակ, այնպիսի անկեղծ, մաքուր, եռանդով լի անհատներ երևացին, իբրև մարգարէ, որոնք իրենց զուխը մոռացած, նուիրուեցին ժողովրդի բարօրութեան, բարեպաշտութեան և օրէնքի պաշտպանութեանը: Նոքա անվեհեր կերպով, իրենց կտրուկ խօսքով, դուրս էին գալիս և համարձակ քարոզում, եղած յանցանքները յանդիմանում, յուղղութեան հրա-

ւիրում ամենքին, թէ մեծին և թէ փոքրին, թէ շինականին և թէ քաղաքացուն և թէ իշխաններին ու մինչև անգամ թագաւորներին. թագաւորների թուլանալը բարեպաշտութեան և աստուածապաշտութեան մէջ՝ մարգարէների արգար զայրոյթնէր շարժում: Վտանգաւոր պատերազմի ժամանակ, եթէ հարկաւոր լինէր, մարգարէները իրենց ամբողջ ոյժերը լարում էին, որպէս զի թագաւորը, դործի ղեկավարը չվհատուի: Խրախուսում էին նրանց, որ իրենց յոյսը Աստծոյ օգնութեան վրայ դնեն և արիաբար դիմադրեն թշնամուն: Այսպէս ուրեմն մարգարէի դերը որոշուած էր, որ նա 1) Իսրայէլի մէջ պէտքէ պահպանէր ճշմարիտ հաւատն ու բարեպաշտութիւնը 2) Յանցանքները սանձահարէր, իսկ մեղաւոր մարդկանց մէջ զղջման զգացումը զարթեցնէր և 3) վառ պահէր ժողովրդի մէջ Աստուծոյ խոստումը, ապագայի յոյսը այսինքն Մեսիայի գալուստը:

3. Մարգարէութեան գլխաւոր առարկան.

Մարգարէների քարոզների և ճառերի կորիզը, գլխաւոր նիւթը խոստացած Մեսիան է, որն կազմում է Հին-Ուխտի նպատակը: Մարգարէները ցոյց էին տալիս Նորա Դաւթից սեռուիլը

(Ես. ԺԱ. 1—3 Ժ. Եր. ԳԼ. 15, 16 ԻԳ. 5, 6. Դ. 23, 24), Նորա ծնունդը կոյսից Բէթղէմէմում (Ես Է. 14 Միք. Ե. 2): Մարգարէները որոշել են և Նրա ծննդեան տարին — գերութիւնից յետոյ, Երուսաղէմի նորոգութեան եօթանասուն եօթներորդ տարին (Դան. Թ. 25-27), Նորա քարոգութեան յաջողութիւնը Գալիլիայում (Ես. Թ. 1, 2). Նորա հրաշագործութիւնը (Ես. ԼԵ. 3-6). Նորա հանդիսաւոր մուտքը Երուսաղէմ (Չաք. Թ. 9). Մատնուիլը 30 արծաթով (Չաք. ԺԱ. 12, 13), Չարչարանքը, Յարութիւնը և Նորա թագաւորութեան հաստատուելը (Ես. Ծ. 6 ԾԳ. 1—10 Ովս. 2. 2. Ես Բ. 2—4 ԽԹ. 6. Մադ. Ա. 10, 11 Գ. 1 Անգ. Բ. 8 և այլն):

4. Մարգարէների գրուածքները.

Մարգարէներն իրենց քարոգութիւնները մեծ մասամբ յայտնել են բանաւոր կերպով մինչև անգամ Եղիան և Եղիսէն, որոնք անմահութեան փառք ձեռք բերին, նրանք ևս ոչ մի գրուածք չեն թողել: Մարգարէներից միայն 16 հոգի թողել են գրաւոր քարոզներն ու ճառերը. դրանք հետևեալներն են. 1. Եսայի 2. Երեմիա 3. Եղիկիէլ 4. Դանիէլ 5. Ովսէ 6. Յովէլ 7. Ամսիս 8. Աբդիու 9. Յոնան 10. Միքիա 11. Նա-

ւում 12. Ամբակում 13. Սոփոնիա 14. Անգէա
15. Զաքարիա և 16. Մաղաքիա:

Սրանցից առաջին չորսը — Եսային, Երեմիան, Եզրիկիէլը և Դանիէլը կոչւում են մեծ մարգարէներ, իսկ մնացածները՝ փոքր մարգարէներ: Վերոյիշեալ 16 մարգարէներին և նրանց զրուածքները մեր եկեղեցին ընդունում է կանոնական, իսկ մարգարէութիւնների շարքում Ս. Գրքում եղած Բարուքայ մարգարէութիւնը և Երեմիայի ողբը մեր եկեղեցին կանոնական չէ ընդունում, եկեղեցում չեն կարդացւում, իսկ միւսները կարդացւում են:

5. Մարգարէական գրուածքների քովանդակութիւնը.

Մարգարէների գրուածքների մէջ պարզաբանուած են Աստուծոյ խոստումը և Մովսիսի օրէնքները. ցոյց է տուած այն ճանապարհը, որոնցով պէտքէ ընթանայ Իսրայէլը կատարելագործուելու և մօտենալու իր Աստուծուն: Այդ գրուածքներով Եհովան զգուշացնում է Իսրայէլին, չչլանալ արտաքին փայլով, հեթանոսների ժամանակաւոր յաղթութեամբ ու մեծութեամբ: Մարգարէների մէջ ցոյց է տուած, որ բոլոր ազգերը նախախնամութեան ձեռքին գէնք են, շատերին կործանելու, շատերին էլ բարձրացնելու, ոչնչացնելու

ամբարիշտներին, իսկ անընդունալիներին զգաստացնելու: Աստուած ստեղծել է ամեն ինչ և ում ինչ կամենում է կտայ. աղգերը վայելում են իրենց երջանկութիւնը Աստուծոյ կամքի համաձայն — նախախնամութեան կանխորոշմամբ: (Ես. Խ. 5 — 14 ԽԴ. 21—28 Եր. ԽԳ. 10 — 13 Իէ. 1—6):

6. Մարգարէական գրուածքների ժամանակագրութիւնը.

Աստուածաշնչի մեր թարգմանութեան մէջ մարգարէական գրքերի եղած կարգը չէ համապատասխանում նրանց ժամանակագրութեանը. այդ կարգով չեն գրուած, ինչ կարգով որ գրուած են: Այդ կարգը տարբեր է զանազան թարգմանութիւնների մէջ և չէ համապատասխանում բնաղբին: Եօթանասնից թարգմանութեան մէջ առաջին տեղը գրուած են 12 փոքր մարգարէները: Վուլգատայի*) թարգմանութեան մէջ, ինչպէս նաև այնուհետեւ եղած թարգմանութիւնների մէջ, Եսայի մարգարէն գրուած է առաջին տեղը, անշուշտ այն պատճառով, որ այս մարգարէն

*) Վուլգատա-Աստուածաշնչի լատինական թարգմանութիւնն է, կատարած Հերոնիմոսի ձեռքով, Դ. դարում:

պարունակում է Փրկչի մասին ամենապարզ գուշակութիւններ:

Մարգարէական քարոզութիւնն ամենից առաջ սկսել է Յոնանը, Իսրաէլացոց Յերոբոմ II-ի ժամանակ մօտ 836 թուին Ք. առաջ. այնուհետև, Յուդայի Ողիա, Յովաթան, Աքազ և Եզրիկիա թագաւորների ժամանակ, մարգարէացել են՝ Յովել, Ովսէ, Եսայի, Ամուս, Աբդիու, Միքիա և Նաւում մարգարէները. Ամբակումը մարգարէացել է Ամասիայի ժամանակ, Դանիէլն ու Եզեկիէլը՝ Բաբելոնի գերութեան ժամանակ:

7. Մարգարէական ներշնչումը.

Երբ այս կամ այն անձնաւորութիւնը ստանում էր մարգարէական շնորհ, երբ մէկը դառնում էր մարգարէ, նշանակւում էր Աստուծոյ կողմից քարոզիչ, ժողովրդին դարձի բերող՝ նա շարունակ չէր մնում այդ կոչման մէջ, նրա մէջ մարգարէական ոգին միշտ չէր գործում, այլ այն ժամանակ, երբ Աստուած կամենում էր, երբ նրա մարգարէանալը — նրա ծառայութիւնը հարկաւոր էր հայրենիքին: Այնպէս որ մարգարէական ոգին նրա մէջ չէր գործում անընդհատ, այլ երբեմն երբեմն: Ինչպէս օրինակ քամին մի տեղ միշտ

չէ փչում, այլ լինում է ժամանակ, որ փչում է, ապա հանդարտւում, այդպէս էլ Աստուածային հոգին — շնորհը, Ս. Հոգին, մարգարէի միտքը, նորա սիրտը և զգացմունքը լուսաւորում էր որոշ ժամանակ, որոշ շրջանում, այնուհետև այդ ոգեւորութիւնը, մարգարէի այդ ներշնչող ոգին, այդ մաքուր յուզմունքն անցնում էր:

Նոքա Աստուածային այդ կայծը ստանում էին թէ՛ արթուն և թէ՛ քնած — երազի ժամանակ (Դան. է. 1. 2. Բ. 1), թէ՛ կապանքի մէջ (Եր. ԼԳ. 1), խրախճանի և ուրախութեան ժամանակ (Գ. թագ. ԺԳ. 20), թէ՛ առանձնութեան (Երեմ. ԻԲ. 11. 12) և թէ՛ կողմնակի մարդկանց ներկայութեամբ (Եզ. ԺԲ. 1), թէ՛ դաշտում (Եզ. ԼԷ. 1) և թէ՛ մասնաւոր մի արհեստաւորի (բրուտի) տանը (Եր. ԺԲ. 1): Այս բոլոր ժամանակ և ամեն տեղ՝ մարգարէական շնորքը, յանկարծակի տիրելով իրեն ենթարկուողի սիրտն ու հոգին, կարողանում էր դարձնել նրան ընդունակ և արժանաւոր որոշ ծառայութիւններ կատարելու. այնպէս որ ուրիշ որևէ բան, մարդկային որևէ զբաղմունք կամ մտածմունք, մինչև իսկ սպառնալիք, անկարող էր խոչընդոտ հանդիսանալ Աստուածային հոգու թէ՛ ներգործութեան և թէ՛ գործունէութեան:

8. Ի՞նչ ձեռով էին մարգարէները հրատիրում:

Աստուած ուղղակի կանչում էր, ով այս ինչ, ես քեզ մարգարէ եմ նշանակում և զու պէտքէ անես այս, այս: Աստուած մէկին ուղարկում էր միւսի մօտ և ասում, գնա այս ինչին ասա և նա կլինի մարգարէ (Ահարոն):

Մարգարէները երբեմն իրենց աչքերով տեսնում էին զանազան տեսիլներ. օրինակ Եսային տեսաւ Տիրոջը բարձրութեան (Իշխանական) աթոռի վրայ նստած, շրջապատուած բազմաթիւ սերովբէներով, ինչպէս մեծ ժողովրդի մեծ թագաւոր իր մեծ փառքի վրայ: Երեմիա մարգարէն տեսնում է ընկուզէ գաւազան, ի նշան այն բանի, որ իր գուշակութիւնները շուտ պէտքէ իրականանան: Եղեկիէլը իր կանգնած տեղը — դաշտը տեսնում է լցուած մարդկային ոսկորներով, մարգարէն նկատում էր, թէ ինչպէս մարդկային էակներ այդ ոսկորներից վերակենդանանում էին, ի նշան Յուդայի թագաւորութեան վերակենդանութեան (Եզ. ԼԷ. 1--12): Դանիէլը երազում տեսաւ մի մեծ ծով, չորս կողմից փչում էր քամի, այդ ալեկործ և յուզուած ծովից զուրս եկան իրարից հօր, իրարից ամենի 4 գազաններ, ի նշան իրար յաջորդող բաբելոնացոյ, պարսից, յունաց կամ մակեդոնացոյ և ասորոց թագաւորութեանց (Դան. Է. 1--7):

Երբ մարգարէները ստանում էին այս շնորհը, Աստուածային կրակը «վառուած էր նոցա սրտի ու ոսկրի մէջ», նոքա անկարող էին լինում հանդարտուել. «Ասիւծ գոչեսցէ և հով իցէ, որ ոչ սարսիցէ. Տէր Աստուած խօսեցաւ, հով իցէ, որ ոչ մարգարէասցի» (Ամովս Գ. 8): Չնայելով Աստուածայիններն շնչման այսպիսի հօր և անյաղթելի ազդեցութեանը՝ մարգարէները պահպանում էին հոգեկան գիտակցութիւնն ու մտաւոր կարողութիւնը: Նոքա իրենց չէին կորցնում. Եհովայի մարգարէները այս հանգամանքով տարբերւում էին հերթանոս մարգարէներից:

9. Մարգարէութիւնները ժողովրդին հաղորդելու միջոցները:

Մարգարէները իրենց մէջ գործող Աստուածային ոգու ներշնչումը ժողովրդին յայտնում էին նախ քանատուր կերպով, քարոզներով և ճառերով: Եթէ մարգարէութիւնը վերաբերում էր ամբողջ ժողովրդին — ընդհանրութեան, այդ դէպքում մարգարէն յայտարարում — ասում էր Աստուծոյ տաճարում կամ ժողովարանում. «Կաց իզրան տանն տեառն և ընթերցիր անդ զբանս և ասասցես լուարուք զբանս Տեառն ամենայն հրէաստան, որք մտանէք ընդ դրունսդ ընդ

այսոսիկ՝ երկիր պարգանել Տեառն» (Եր. Է. 2): «Լուարուք զբան որդիք Իսրայելի» (Ովս. Դ. 1): Եթէ Աստուծոյ կամքը կամ հրամանը մարգարէութեան ձեռով հարկաւոր էր յայտնել քահանային կամ թագաւորին, որեւէ իշխանին կամ որեւէ քաղաքացուն, այդ գէպքում մարգարէն յայտնուում էր պալատում, այն իշխանաւորի պաշտօնավայրում, որին վերաբերում էր մարգարէութիւնը և առանց քաշուելու յայտնում. «Լուարուք զայս քահանայք» (Ովսէ Ե. 1) «Երթ և էջ ի տուն թագաւորին Յուդայ և խօսեսցիս անդ զբանսդ զայդ» (Եր. ԻԲ. 1):

Յովնան մարգարէն ուղարկուում է նինուէացոց մօտ: Եզրիկիէլը—Գորար գետի ափի բնակիչների մօտ, իսկ Երեմիա մարգարէն ուղարկուում է Եդոմայոց, Ամոնացոց, Մովաբացոց, Տիրուսի, Սիդոնի և Յուդայի Սեղեկեա թագաւորների մօտ. գնում և յայտնում էր Աստուծոյ կամքը, թէ ես իմ իշխանութեամբ և իմ հօր ձեռքով ստեղծեցի երկինքն ու երկիրը, մարգիկ, անասուններ և թէ ամեն ինչ, ինչ որ երկրի վրայ կայ, և այդ ամենը ում որ կամենամ կյանձնեմ:

Երրորդ՝ որպէսզի աւելի շատերին յայտնի լինի Աստուծոյ պատգամը և որպէսզի երկար ժամանակ և իսկութեամբ պահպանուի ժողովը-

դի մէջ, մարգարէները իրանց խօսքը յայտնում էին զրաւոր:

Բարուքը Երեմիայի բերանից գրում է Աստուծոյ պատգամը և տանում ժողովրդի առաջ կարդում տաճարում (Եր. ԼԶ. 1—6): Եւ երբ Յուդայի Յովակիմ թագաւորը այրել տուաւ Երեմիայի այդ գրաւոր մարգարէութիւնը, Աստուած հրամայեց նորից գրել և յայտնել թագաւորին (Եր. ԼԶ. 27—32):

Երեմիան գրել է Յուդայի գաղթականներին (Եր. ԻԹ. 1, 2), իսկ Բաբելոնի մասին գուշակութիւնը գրի առաւ, ուղարկեց թագաւորի մարդկանցից մէկի ձեռքով և հրամայեց, որ նախ կարդայ քաղաքի ամբողջ ժողովրդի առաջ և ապա քար կապէ այդ գրութեան մէջ և ձգէ Եփրատ գետը ի նշան այն բանի, որ Բաբելոնն էլ այդպէս կընկղմուի (Եր. ՄԱ. 60—63): Մարգարէութեան այս գրաւոր ձեռ գործածական էր մանաւանդ Ոգիա թագաւորից մինչև Նէէմիի մահը (836—408):

Երրորդ՝ Մարգարէները իրենց պատգամները յայտնում էին և այլաբանական — խորհրդաւոր նշաններով կամ գործողութեամբ: Այսպէս Նաայի մարգարէն մի մեծ մագաղաթի վրայ գրեց «մագէր-շէլալ-խաղ-բաղ» — (արագ-արագ գաւար հարկանել և վաղվաղակի գապուռ ժողովել

այսինքն՝ շտապում են աւարի, վազում են կողոպտելու. և մարգարէն իր նորածին զաւակին էլ անուանեց, մարգէր-շէլալ-խաղբաղ — շտապում են աւարի, վազում են կողոպտելու, ի նշան այն բանի, որ Պաղքերը պէտքէ արշաւեն Սենեքերիմի առաջնորդութեամբ դեռ Իսրայէլի և ասլա Յուդայի վրայ, պէտքէ աւերեն, գերի և աւար տանեն (Նս. Ը. 1, 2, 3):

Նսայի մարգարէն քուրճն ու հողաթափը հանած մերկ ու բոբիկ ման եկաւ, իշնան այն բանի, որ Ասորեստանի թագաւորը Նգիպտացիներին և Եթովպացիներին, ծերերին և երիտասարդներին մերկ ու բոբիկ գերի կտանի (Նս. Ի. 1—6). Նրեմիա մարգարէն իր նոր ծածկոցը Տիրոջ հրամանով տանում թաղում է Նփրատի ափին. որոշ ժամանակ անցնելուց յետոյ հանում, արդէն փթած, ինչան այն բանի, որ Յուդայի և Նրուսաղէմի հպարտութիւնն այդպէս պէտքէ փաթի և փշանայ (Նբ. ԺԳ. 1—11): Նոյն մարգարէն ժողովրդի ծերերի ներկայութեամբ, Աստուծոյ հրամանով, մի կաւէ կուժ կոտրում, փշուր-փշուր է անում. ի նշան այն բանի, որ Նրուսաղէմն էլ այդպէս քարուքանդ կլինի (Նբ. ԺԺ. 1, 2, 10, 11):

Նգիկիէլ մարգարէն աղիւսի վրայ նկարում է Նրուսաղէմ քաղաքը, գծում է շրջապատ,

ի նշան քաղաքի պաշարման: (190 օր աջ կողքի վրայ է պառկում, 40 օր ձախ) վարում է չարքաշ կեանք, ի նշան այն բանի, որ բաբելացիք պէտքէ պաշարեն Նրուսաղէմ քաղաքը և նրան շատ պէտքէ նեղը լծեն:

Ովսէ մարգարէն Աստուծոյ հրամանով ամուսնանում է ամենափշացած կնոջ հետ, ի նշան այն բանի, որ Իսրայէլն էլ այսպէս փշացած է, և իր որդոցը անուանում է Չողորմեալ, Ոչժողովուրդ, այսինքն Աստուծոյ Իսրայէլին չէ ողորմում և իր ժողովուրդ չէ համարում, որովհետև նոքա Աստուծոյ օրէնքն ու ճանապարհը թողած՝ հեթանոսական կեանք են վարում (Ովսէ Ա. 1—9): Այսպէս այլաբանական խորհրդաւոր նշաններով եղած մարգարէութեանց նշանակութիւնները, իսկոյն հէնց իրենք մարգարէները բացատրում էին ժողովրդին:

ԿՐԿՆՈՒԹԵՆ ՆՇՄԱՐ.

1. Մարգարէ. տեսանող. նաբի:
2. Մարգարէների դերը:
3. Մարգարէութեան գլխաւոր առարկան:
4. Մեծ և փոքր մարգարէներ:
5. Կանոնական և պարականոն մարգարէական գրուածքներ:

6. Եօթանասնից, Հայկական և Վուլ-
գատա թարգմանութիւն:
7. Մարգարէական գրուածքների բո-
վանդակութիւնը:
8. Մարգարէական գրուածքների ժամա-
նակագրութիւնը:
9. Մարգարէական ներշնչում:
10. Ի՞նչ ձևով էին հրաւիրւում մար-
գարէները:
11. Մարգարէութիւնները ժողովրդին
հաղորդելու միջոցները.—
ա. բանաւոր
բ. գրաւոր
գ. խորհրդաւոր նշաններ կամ
գործողութիւն:

Մ Ա Ր Գ Ա Ր Է Ն Ե Ր

Ա. ԵՍՏՅԻ ՄԱՐԳԱՐԷԻ

(805 – 716)

1. Տեղեկութիւններ Նսայի մարգարէի մասին.

Նսայի մարգարէն Ամովսի որդին էր: Շա-
տերը կարծել են, որ սորա հայրը 12 փոքր
մարգարէներից եղած Ամովսն է. բայց սխալ է
այդ կարծիքը, որովհետեւ Նսայի մարգարէն իշ-
խանական ցեղիցն էր, նորա ցեղից եղել են
Յուդայի թագաւորներ (Դ. թագ. ժ.Դ. 1),
մինչդեռ Ամովս մարգարէն հասարակ ծագումից
էր. նա հովիւ էր, ուրիշների ոչխարներ էր ա-
րածացնում և թուր թափում: «Նա ոչ մարգա-
րէ էի և ոչ որդի մարգարէի, այլ հովիւ էի և
թուր քաղէի» (Ամ. է. 14): Նսայի մարգարէն,
ինչպէս տեսանք, իր գուշակութիւնները աւելի հաս-
կանալի դարձնելու համար, գործ է ածում այ-

լաբանական խորհրդաւոր նշաններ, խօսքեր, դարձուածքներ, պատկերաւոր բառեր, և մարգարէն այդպէս յայտնելուց յետոյ՝ անմիջապէս բացատրում է ունկնդիրներին. օր. սիրելի այգու մասին եղած երգը (կարդալ բնագիրը Նս. Ե.): «Արագ-արագ զաւար հարկանել և վաղվաղակի զապուռ ժողովել» (Նս. Ը. 14.) այսինքն շտապում են աւարի, վազում են կողոպտելու (մագէր-շէլալ-խագ-բագ) իր որդուն էլ այդպէս անուանեց, ցոյց տալու համար Սենեքերեմի արշաւանքը: Քուրճը ձգեց վրայից, հողաթափները հանեց ոտից, մերկ ու բոբիկ ման եկաւ ի նշան այն նախատինքի, որ կրելու են Եգիպտացիներն ու Եթովպացիները Ասորեստանի թագաւորի ձեռքով (Նս. Ի. 1-4):

Նսայի մարգարէի աղօթքով Եզեկիա թագաւորը Երուսաղէմը պաշարող Ասորեստանի մեծ զօրքը կոտորեց (Նս. ԼԵ. 4. ԼԶ.) և թշնամին ամօթահար յետ դարձաւ: Նսայի մարգարէն ապրեց մինչև Յուդայի Մանասէ թագաւորը (716-661), որի հրամանով սղոցի տանջանքի ենթարկուելով՝ նահատակուեց խորին ծերութեան հասակում:

Նսային բացի իր մարգարէական գրքից, գրել է նաև Ոգիա թագաւորի գործերի մասին, բայց այս գրուածքը մեզ չէ հասել: Հին հրէա-

կան մի աւանդութեան համաձայն, Նսայի մարգարէն հաւաքել և կարգի է բերել Սողոմոնի Առակաց գրքի վերջին 6—7 գլուխները:

2. Երկրի քաղաքական եւ կրօնական վիճակը Նսայի մարգարէի ժամանակ.

Մարգարէների հանդէս գալը առհասարակ սերտ կապ ունէր Իսրայէլի ժողովրդի կրօնական և քաղաքական դրութեան հետ: Երբ ժողովուրդը բարոյապէս ընկնում էր, երբ Իսրայէլացիները Նիովային թողած՝ հեթանոսական աստուածների ետևիցն էին ընկնում և քայքայւում էր Իսրայէլի կեանքը, երբ միևնույն ժամանակ հարևան այս կամ այն ազգը զօրանալով զբաղւում էր աշխարհակալութիւններով, ահա երկրի սրտացաւ, ազգասէր անհատներից Աստուած ընտրում էր մարգարէներ, ուղարկում իր ժողովրդի մօտ դարձի բերելու և ապագայի գալիք արհաւիրքի հանդէպ պատրաստելու: Այդպէս է և Նսայի մարգարէն Յուդայի երկրում: Սա մարգարէացել է Յուդայի Ոգիա, Յովաթամ, Աքագ և Եզեկիա թագաւորների ժամանակ:

Իսրայէլի բաժանուած թագաւորութիւններից Իսրայէլը արդէն քայքայուել—թուլացել իր կորստեան էր զիմում: Զբաղուած էր քաղաքա-

կան պատերազմներով, որոնք աղէտալի եղան նրա համար. երկիրը ոչ միայն քաղաքականապէս թուլացաւ և կործանման դիմեց, այլ և կրօնապէս—բարոյապէս սոսկալի դրութեան մէջ ընկաւ: Այսպէս հէնց Յերոբովամ թագաւորից նկատելի էր, որ Իսրայէլի երկրում միևնոյն Եհովայի օրէնքը չէր իշխում և նորա պաշտամունքը չէր տարածուած երկրում: Ոչ միայն հեթանոսական սովորութիւնները մուտք գործեցին Իսրայէլի մէջ, այլ և սկսեցին կուռք պաշտել և այդ աստուածներին զոհ մատուցանել: Երկրում շատացան հեթանոսական կուռքերը, ունեցան հեթանոսների նման պատերազմի, խաղաղութեան, քամու, լեռների, դաշտերի, հօտերի, պտուղների և այլն և այլն աստուածներ: Ղևտացիների փոխարէն յառաջ եկաւ քուրմական դասակարգ, որը անշուշտ չէր կարող ժողովրդին առաջնորդել դէպի բարեպաշտութիւն: Երկրի թագաւորներն անգամ սկսան կուռք պաշտել. Աքաբ թագաւորն ամուսնացաւ Սիդօնի թագաւորի աղջիկ Յեզաբելայի հետ:

Ահա այսպէս էր Իսրայէլի թագաւորութեան կրօնական վիճակը. իսկ Յուդայի թագաւորութիւնը. այստեղ Դաւթի ցեղը դեռ իշխող էր և հեղինակաւոր. Երուսաղէմ մայրաքաղաքը հա-

րուստ էր և կազմում էր Յուդայի քաղաքական ու կրօնական կենդրոնը:

Իսրայէլը ընկնելով Յուդայի երկիրը թէև սկզբում ազատ էր հեթանոսական սովորութիւններից, ծէսերից ու կուռքերից, թէև մայրաքաղաք Երուսաղէմը դեռ մնացել էր միմիայն Եհովայի պաշտելու վայր, բայց շուտով, թագաւորութեան բաժանումից հազիւ 50—60 տարի անց, Յուդայի 5-րդ թագաւոր Յովրամը բարեկամական կապ հաստատեց արդէն հեթանոսացած Իսրայէլի թագաւոր Աքաբի հետ և ամուսնացաւ նրա աղջկայ հետ: Այդ օրուանից Երուսաղէմի թագաւորների և Սամարիայի մէջ ըսկսուեց մտերմական յարաբերութիւն:

Յուդան այս նորանոր դաշինքներով թէ Իսրայէլի և թէ սրանց բարեկամ հարեան հեթանոս ազգերի հետ, խախտեց իր մէջ եղած ճշմարիտ պաշտամունքը. ամենուրեք իշխեց հեթանոսական հայեացքը, բարձր ու սովորութիւնը: Իսրայէլի նման Յուդան էլ պապական կրօնը չէր ընդունում իբրև իրեն գոյութեան էական պայմանը, այլ ընդհակառակը Մովսիսական օրէնքը արհամարհանքի մատնուեց. ժողովուրդը ըսկսաւ կուռքերին զոհ մատուցանել: Այն, Յուդան պահպանեց Մովսիսական կրօնի արտաքին մասը, զոհը, ծէսը, պաշտամունքը, բայց

այդ բոլորը մնաց լոկ իբրև սովորութիւն, ծէս՝ առանց ներքին իմաստի, առանց ներքին բովանդակութեան: Առաջ, Մովսիսական օրէնքը որ մի բարոյական կապ էր Աստուծոյ և ժողովրդի մէջ, այժմ կորցրեց իր նախկին կրթական-դաստիարակչական նշանակութիւնն ու հմայքը: Աստուծոյ խոստումը մնաց միայն ձեւական, և ոչ Յուդայի մտքի և սրտի զբաղման առարկայ: Կրօնական—բարոյական այսպիսի ողբալի վիճակի վրայ մեծ ազդեցութիւն էր ունենում այն հանգամանքը, որ Յուդան ստիպուած էր երբեմն այս, երբեմն այն, մինչև իսկ երէկուայ թըշնամի հեթանոս ազգի հետ բարեկամական դաշն կապել, միևսից ազատուելու համար: Այսպիսով թուլացաւ Եհովայի հաւատքը:

Եսայի մարգարէի ժամանակ Յուդայի երկրի ամենագլխաւոր թշնամիներն էին սկզբում սիւրբիացիք, իսկ յետոյ Ասորիքն ու Բաբելոնը: Վերոյիշեալ թշնամիների հանդէպ Եգիպտոսը համարուում էր Յուդայի պաշտպան. իսկ միւս հարեւան ազգերը—ամաղեկացիք, մովաբացիք, Եդոմացիք, որոնք Դաւթից սկսած Յուդային հպատակ և ստրուկ էին եղած՝ այժմ այս կամ այն թշնամու հետ միանում էին ի վնաս Յուդայի: Ահա այս էր Յուդայի քաղաքական դրութիւնը Եսայի մարգարէի ժամանակ:

3. Եսայու մարգարէական կոչումը.

Սրտացաւ, ազգասէր, երկրի բարեկեցութեան նախանձախնդիր մարդիկ միայն ցաւ ու կսկիծ կարող էին զգալ ժողովրդի այս ողբալի վիճակը տեսնելով. իսկ Եհովան, Իսրայէլի ժողովրդի Աստուածը, չէր կարող անտարբեր մնալ իր վաղեմի ժողովրդի այս մոլորութեան հանդէպ. բարկութեամբ էր լցուել դէպի նա և սոսկալի պատիժներ պատրաստել նորա համար. և ահա իր կամքն ու իր պատուէրը ժողովրդին յայտնելու համար ընտրում է Ամովսի որդի Եսայուն մարգարէ:

Ինքը մարգարէն իր մարգարէական կոչումը պատմում է իր գրքի 2. գլխում. «Տեսի զՏէր նստեալ յաթոռ բարձրութեան և լի էր տունն փառօք»: Նա տեսնում է Եհովային տաճարում, շրջապատուած սերորէներով: Աստուած մարգարէին յայտնում է ժողովրդի թշուառ կացութիւնը. «Թանձրացաւ սիրտ ժողովրդեանդ, աւկանջօք իւրեանց ծանունս լուան և զաջս իւրեանց կապուցին» (2. 10): Սրտացաւ Եսային գիմում է Տիրոջը. «մինչև յերբ Տէր» մինչև երբ պետքէ այս թշուառութեան մէջ լինին, միթէ դրանց համար փրկութիւն չի լինի: Եհովան մարգարէին պատուիրում է գնալ իւր ժողո-

վրդի մօտ իբրև իւր—Եհովայի պատգամաւոր՝
յայտնելու նրանց Տիրոջ կամքը: Մարգարէն
պէտքէ գնայ ժողովրդին մի սոսկալի պատգամ
յայտնէ. «Աւերեսցին քաղաքք ի բնակչաց և ուռնք
ունայնասցին առ ի չգոյէ մարդկան և մնացէ
երկիրդ աւերակ. տարագրեսցէ Աստուած
զժողովուրդն», բայց այնուամենայնիւ այդքան
փոշ և ապականուած բազմութեան մէջ «մնա-
ցեալք տասանորդեսցեն և դարձեալ եղիցին ի
գերութիւն և յափշտակութիւն, իբրև բեկնի և
իբրև զկաղին թօթափեալ յիւրաքանչիւր պատե-
նից. զաւակ սուրբ արձանութիւն նորա» (Ես.
2. 13):

Մարգարէն գուշակելով Աստուածային սոս-
կալի պատուհասը, միեւնոյն ժամանակ յայտնում
է, որ ժողովրդից կփրկուի մի փոքրիկ մնացորդ.
ահա մարգարէի գերը—փրկութեան յոյս Եհո-
վային հաւատարիմ մնացողներին, իսկ մոլորուած-
ներին սոսկալի վախճան:

Եսային չէ քաշուում և չէ դադարում մե-
ծամեծներին դատել այն չափով, որքան պահան-
ջում է Եհովայի արդարութիւնը: Նա ներշնչում
է իւր ժողովրդին, որ նա ժամանակի չարիքնե-
րի վրայ նայէ իբրև մի խրատի վրայ:

4. Եսայի մարգարէութեան գլխաւոր առարկան.

Եսայի մարգարէի գուշակութիւնների մե-
ծագոյն մասը վերաբերում է Հրէաստանին
(Յուդային) և Երուսաղէմին (Յուդայի մայրա-
քաղաք): Իր քարոզութեան նիւթը Յուդայի եր-
կիրը դարձնելով՝ շօշափում է նաև այն երկիր-
ների և ժողովուրդների (Բաբելացիների, Մովա-
բացիների, Դամասկոսի) կեանքը, որոնք պէտքէ
Յուդայի երկիրը աւերէին ու ժողովրդին գե-
րէին: Եգիպտոսի, Արաբիայի, Տիւրոսի և Փիւ-
նիկէի կատարած դերը Յուդայի նկատմամբ:
Գուշակում է Կիւրոսի փառաւոր յաղթութիւն-
ները, Յուդայի ազատութիւնը գերութիւնից.
մարգարէանում է ամբողջ մարդկութեան ազա-
տութիւնը չարի իշխանութիւնից և Աստուծոյ
թագաւորութեան հաստատուիլը երկրիս վրայ՝
Փրկչի միջոցաւ:

5. Եսայի մարգարէութեան առանձնայատկու-
թիւններն ու նշանակութիւնը.

Միւս բոլոր մարգարէներից Եսային տար-
բերում է Յիսուսի մասին պարզ և գեղարուես-
տօրէն մանրամասն գուշակութիւններով. ոչ մէկը
մարգարէներից այնքան մանրամասն և պարզ

գուշակութիւնն չէ տուել Փրկչի և Նրա հիմնուելիք թագաւորութեան մասին, որքան Նսայի մարգարէն: Եկեղեցու հայրերը նրան, մինչև անգամ անուանում են աւետարանիչ, նա այնքան մանրամասն է նկարագրում, որ կարծես գրում է ներկան և ոչ թէ գուշակում ապագան: Իբրև իշխանական ծագումից, իբրև բարձր շրջանի մարդ Նսայի մարգարէն քարոզում — գուշակում է գեղեցիկ, պարզ, մշակուած, հարուստ և բարձր լեզուով: Նորա ճառերի մէջ չէք գտնի կոպիտ և ուսակական ոճ կամ դարձուածք. նա իր մարգարէութիւնն արտայայտում է ամենաընտիր ոճով, ամենասքանչելի առակներով և երգերով:

Նսային աշխատում է արդարների մի համայնք կազմել, որը պէտքէ լինի ապագայ Իսրայէլի արմատը: Շնորհիւ Նսայի մարգարէի, Յուդայի թագաւորութիւնը չէ հասնում այն տխուր վախճանին, որին արժանացաւ Իսրայէլի թագաւորութիւնը. մինչ գեռայս զօրեղ տէրութիւնը կորստի անգունդն է գլորւում, Յուդայի փոքրիկ թագաւորութիւնը՝ մնում է կանգուն, անելիք քան 100 տարի: Նսայի մարգարէի գործունէութեան շնորհիւ Իսրայէլի հաւատը դէպի Նիովան այնպիսի հաստատուն արմատներ է ձգում, որ մինչև անգամ եբրայական ժողովրդի գերու-

թիւնը և քաղաքական իշխանութեան անկումը չէ կարողանում այս հաւատքը արմատախիլ անել: Նորա ոգևորուած քարոզների շնորհիւ՝ Երուսաղէմը և յատկապէս տաճարը ստացաւ բացառիկ նշանակութիւն: Ժողովրդի մէջ այն հաւատը գոյացաւ, թէ Նիովան այդ տաճարի պատճառով խնայեց Երուսաղէմին և ուրեմն Յուդային:

6. Նսայի մարգարէութեան մասերն ու քովանդակութիւնը.

Նսայի մարգարէի գրուածքը ըստ բովանդակութեան բաժանւում է 2 մասի.

Առաջին մասում մարգարէն նկարագրում է ժողովրդի տգիտութիւնը, անհոգութիւնը դէպի օրէնքը, նրանց հալարտութիւնը, ինքնավստահութիւնը, արհամարհանքը և ճնշում որբերին ու տնանկներին, խաբեբայութիւն, անարդարութիւն, կռապաշտութիւն: Այս մասը գտնւում է Ա. գլխից մինչև ԼԹ-ի վերջը. ժողովրդի այդ ամեն տեսակի յանցանքները նկարագրուած են համարեա վերոյիշեալ գլուխներում աւելի կամ պակաս չափով:

Երկրորդ Խ. գլխից մինչև վերջը, ուր մարգարէն քարոզում է ապաշխարանք ամեն-

քին, թէ Յուդային և թէ մինչև անգամ հեթանոսներին, բոլորին աւետում է թողութիւն յանուն Փրկչի, որը պէտքէ չարչարուի մարդկութեան մեղքի համար և երկրիս վրայ կհաստատուի մի առանձին իշխանութիւն, որի զրօշակի տակ կխմբուին բոլոր ազգերը, ամենքը անխնտիր և կկազմեն Աստուծոյ թագաւորութիւնը:

Իսկ ըստ ժամանակագրական կարգի Եսայի մարգարէի գիրքը բաժանուում չորս մասի:

Առաջին Ոգիա թագաւորի ժամանակ արտասանուած 3 ճառերը, որոնք ամփոփուած են զրքի առաջին 5 գլուխներում:

Ոգիա թագաւորը պատերազմներ էր վարում Փիւնիկեցիների, Արաբացիների և Ամաղեկացիների դէմ. ունէր 307,500 կանոնաւոր զօրք. ձեռք բերեց մեծ փառք, զօրքի և պատերազմների համար վատնեց երկրի հարստութիւնը:

Մարգարէն իր առաջին ճառի մէջ երկինքն ու երկիրը վկայ է կանչում, Յուդային յիշեցնում է, որ տարուած է իր պատերազմական յաղթութիւններով, զինուորական մեծամեծ պատրաստութիւններով՝ մոռանում է իր Տիրոջ, իր բարերար հօրը: (Բ. մից. ԻԶ. 16.) Նոքա տիւմար են եղից ու իշից էլ, որոնք գիտեն — ճանաչում են իրենց տիրոջն ու մսուրը, իսկ Յուդան օր օրի վրայ իրեն շաղախում է յան-

ցանքների մէջ. ոտից մինչև գլուխ «չիք ի նմա առողջութիւն» (Ա. 6), Ծանեաւ եղն զստացիչ իւր և էշ զմսուր տեւան իւրոյ և Իսրայէլ (Յուդա) զիս ոչ ծանեաւ» (Ա. 3.):

Երկրորդ մարգարէական ճառը (Բ. Գ. և Դ.) Եսայի մարգարէն ասել է Յուդայի և Երուսաղէմի մասին: Միայն Երուսաղէմն է անաղարտ մնացել Յուդայի մէջ, մարգարէանում է, որ «եկեսցեն ինա ամենայն հեթանոսք»: Մեսիան կգայ և այն Աստուածաշտութիւնն ու արդարութիւնը, որ այժմ միայն Մօսէա լեռան վրայ է՝ կհաստատուի ամեն տեղ և կթագաւորի Աստուծոյ իշխանութիւնը — Բրիստոնէութիւնը: Մինչ այդ մեղաւոր Յուդան չարաչար կպատժուի. նկարագրում է Տիրոջ դատաստանը, որից ոչ ոք չէ խուսափելու: Երկիրը կդառնայ աւերակ, աղքատացած, զրկուած իր ամեն փառքից ու վայելչութիւնից: Երկիրը ոչ միայն աւերակ կդառնայ այլ և կգատարկուի. մարդու սով կլինի «բռն հարկանիցեն եօթն կին զառնէ միոջէ և ասիցեն. հաց զմեր կերիցուք և հանդերձ զմեր զգեցցուք, բայց միայն անուն քո կոչեսցի ի վերայ մեր. բարձ ի մէնջ զնախատինս մեր»:

Երրորդ մարգարէական ճառը կոչւում է սիրեցեալ այգու երգ. մի հիանալի այգի կար պարարտ տեղում. տէրը ցանկով պատեց, ձո-

ղերով զարգարեց, մէջը տնկեց ամենաազնիւ խաղողի որթ, աշտարակ շինեց և մէջը հնձան պատրաստեց: Սպասեց տէրը, որ իր տնկած ու խնամած որթը խաղող բերէ, բայց փուշ տուաւ: Այնուհետև դառնացած սրտով Եհովան մարգարէի բերանով գիմոււմ է. «դատ արարէք ընդ իս և ընդ այգի իմ»: Տէրը լինչպէս կ'վարուի այդ փշաբեր այգու հետ: Քարուքանդ կանէ ցանկը, կ'կործանէ պարիսպը, ամենքը ազատ կ'ըմտնեն, կ'յափշտակեն և ոտի տակ կ'տան, ամեն ինչ «եղիցի ի կոխումն»: Տէրը անուշադիր կ'թողնէ այդ այգին, ոչ կ'կտրէ և ոչ էլ կ'փորէ. փուշ ու տատասկ կ'ըսնին նրա մէջ և այդպիսով այդ գեղեցիկ այգին կ'դառնայ խոպան:

Մարգարէն բացատրում է այգու առակի իմաստը. խաղողի այգին նշանակում է Իսրայէլի թագաւորութիւնը կամ Հին Ուխտի համայնքը, իսկ որթ սորեկը՝ Յուդայի թագաւորութիւնը, որին Եհովան պահում է առանձին խնամքով. բայց նրա մէջ (Յուդայի) Եհովան պաշտում է լոկ ձևի համար, վստահանում է իւր զօրութեանն ու հարստութեանը. յոյս է դնում կռքերի, երիվարների, ամբոցների և նաւերի վրայ, մինչև անգամ այն կռքերի վրայ, որոնց Յուդան սկսել է պաշտել: Նոցա իշխաններն ու աստիճանաւորները խաղ մարդիկ են, տէրութեան

ղեկավարները շահախնդիր, ժողովրդին կորուստեան անդունդն են առաջնորդում: Նոցա բնակարանները լի են աղքատներից յափշտակած կայքերով: Դրա համար, Տէրը կանէ իր դատաստանը, Եհովայի բարկութիւնը կ'ոչնչացնէ սրանց: Հեռաւոր օտար ժողովրդին (Ասորեստանին) նշան կ'տայ, Ասորեստանցիք կ'գան և Յուդայի ժողովրդին գետնին կ'հաւասարացնեն «և ոչ ոք իցէ, որ փրկեսցէ գնա» (Ե. 29):

Երկրորդ մասը իր մարգարէական կոչումն է ամփոփուած Զ գլխում, որը անցանք վերևում:

Երրորդ մասը սկսում է գրքի է. գլխից մինչև ԺԴ-ի 27-ը: Այս մասում ամփոփուած են Աքազի ժամանակ արած գուշակութիւնները: Երբ Իսրայէլի թագաւորը Ասորեստանի թագաւորի հետ միաբանած Յուդայի վրայ արշաւեց՝ Աքազը չարաչար յաղթուեց: Մարգարէն խրախուսում է թագաւորին, որ նա իր յոյսը Աստուծոյ վրայ դնէ: Բայց Աքազը յուսահատուած ու թուլացած՝ անձնատուր է լինում իր թշնամի Ասորեստանի թագաւորին: Չարաչար տուժում է ոչ միայն Յուդան, այլ և Ասորեստանի դաշնակից Իսրայէլը: Այս անմխիթար օրերում Եսային մարգարէանում է հեռաւոր, բայց խաղաղ և երանելի ապագայի մասին, երբ Դաւթի իշխանութիւնը վերստին նորդւում է, երբ

թուլամորթ, եսամոլ և յուսաբեկ Աքաղ թագաւորի փոխարէն գահ է բարձրանում նորան միանգամայն հակապատկերը, որի իշխանութեան ժամանակ տիրում է յաւիտենական խաղաղութիւնը:

Չորրորդ մասը գետեղուած է Եսայի մարգարէութեան ի՞. գլխի 27 համարից մինչև զրքի վերջը: Այս մասը պարունակում է Եզեկիա թագաւորի ժամանակ արտասանած ճառերը:

Ինչպէս երևում է, Աքաղի մահով և Եզեկիայի գահակալութեամբ, Եսայի մարգարէի ազդեցութիւնը մեծ կշիռ ստացաւ: Նոր թագաւորը մեծ ջանքեր գործ դրեց Աստուածապաշտութեան գտման համար. ոչնչացրեց «բարձրութիւնները», աշէրները, որոնք սուրբ սիւներ էին: Սակայն այդ արտաքին վերանորոգումները բաւական չէին վերանորոգելու և գտելու մարդկանց սրտերը, այնպէս որ Եսային յանուն Եհովայի ըստիպուած է քարոզել, որ նոցա արտաքին Աստուածապաշտութիւնը առանց զղջման և ճշմարիտ դարձի՝ անարժէք բան է:

Երկրի չորս կողմը—սահմանակից երկրները յուզւում էին պատերազմներով, Եսայի մարգարէն Յուդայի փոքրիկ տէրութեան համար նշանաբան էր դրել խաղաղ մնալ և սպասել իրերի ընթացքին: Ժողովրդին ուղղեց իր կրակոտ ճառը, թէ երկիրը հանգստութեան և խաղաղութեան է

կարօտ: Եզեկիա թագաւորին խորհուրդ է տալիս չխառնուել, չմասնակցել այդ պատերազմներին: Թագաւորի մօտ պատգամաւորութիւններ էր գալիս զանազան թագաւորներից առաջարկութիւն էին անում, դաշն կապել ընդդէմ մի ուրիշի, բայց Եսայի մարգարէն խորհուրդ է տալիս մերժել և միայն Եհովայից օգնութիւն խնդրել: Մյգպէս էլ եղաւ. միառժամանակ Եզեկիան խոսում էր մարգարէին, երկիրը խաղաղ մնաց:

Չնայելով Եսայու բոլոր յորդորանքներին Եզեկիան միացաւ Եգիպտոսի թագաւորի հետ ընդդէմ Ասորոց:

Վաղուց մարգարէն գուշակել էր մի սոսկալի դատաստան, Եգիպտացոց թագաւորի օգնութիւնը չի ազատի (Լ. 3, 15—17):

Եւ ինչ որ տարիներ առաջ գուշակել էր մարգարէն՝ բոլորը կատարուեց. Սենեքերիմն արշաւեց Պաղէստինի վրայ, ոտի տակ է տալիս մի քանի փոքր տէրութիւններ և մի զօրաբանակ ուղարկեց Երուսաղէմի վրայ (701 թ.): Այս սոսկալի ճգնաժամին միայն Եսային էր, որ անվեհեր քաջութեամբ խրախուսում էր թագաւորին և ժողովրդին չյուսահատուել, ի վերուստ օգնութեանը սպասել. յանուն Եհովայի կտրուկ կերպով յայտնում է, որ Սենեքերիմի զօրքը չէ կարող վերց-

նել այն քաղաքը, որ գտնւում է Աստուծոյ պաշտպանութեան ներքոյ:

Այս դէպքում եղեկիան լսում էր մարգարէին, նրանից խորհուրդներ էր հարցնում: Մարգարէն Աստուծոյ կողմից յայտնում է, որ չվախենան Ասորեստանցիներէից, թշնամուն ետ կգարձնեմ այն ճանապարհով, որով եկել է: Թագաւորը, ժողովուրդը հաւատում են այս գուշակութեանը, յոյսը դնում ենովայի օգնութեան վրայ: Սուկալի վարակիչ հիւանդութիւնն ոչնչացնում է Սենեքերիմի զօրքը և նա ստիպուած է լինում յետ նահանջել առանց Երուսաղէմն առնելու:

Տարիներ առաջ Իսրայէլի 10 ցեղերը գերի էին տարուած Եփրատիափը, Յուդայի մնացած 2 ցեղերին էլ նոյն վիճակն էր սպասում. ուրեմն, ամբողջ Իսրայէլը գերութեան և թշուառութեան էր մատնուելու: Հայրենասէր Նաային չէ կարող հաշտուել իր ազգի ոչնչացման մտքի հետ: Յուդան կենսունակ է. ենովան չէ կարող թոյլ տալ, որ ընդմիշտ անյոյս անցնի այդ ազգը. Նրա հետ դաշն ունի կապած և նրանից (Յուդայից) պէտք է ծագի ապագայում մարդկութեան յոյսը — Մեսիան: Ահա Նաային իր մարգարէական գրքի վերջին մասում կարիք է ըզգում մխիթարել ժողովրդին, յուսատու քարոզներն արտասանել. Իսրայէլի (ընդհանրապէս) ա-

պագայ կեանքն է նկարագրում և նրանց վերջնական փրկութիւնը գուշակում: Այսպիսի բովանդակութեամբ Նաային ասել է մի քանի մարգարէական մխիթարական ճառեր:

ԿՐԿՆ ՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Նաայի մարգարէ

1. Կենսագրական տեղեկութիւններ.
2. Սորա ժամանակ Իսրայէլի և Յուդայի քաղ.—կրօնական վիճակը.
3. Մարգարէի հանգէս գալու հանգամանքները
4. Մարգարէական կոչումը.
5. Նաայու մարգարէութեան նիւթը.
6. » » առանձնապատկութիւնները.
7. Մարգարէութեան մասերը, բովանդակութիւնը, յուսատու ճառերը.

Բ. ԵՐԵՄԻԱ ՄԱՐԳԱՐԷ

(647 – 602)

1. Տեղեկութիւններ Երեմիա մարգարէի մասին.

Հէնց իրա վկայութեամբ՝ Երեմիան Քեղկիա քահանայի որդին է։ Մարգարէական պաշտօնի կոչուեց պատանեկութեան հասակից, Իսրայէլի կործանումից 90 տարի յետոյ, Յուդայի Յոսիա թագաւորի 13-րդ տարին, մօտ 646 թուին Ք. Ա.։ Այնուհետեւ նա մարգարէացաւ Յուդայի յաջորդ թագաւորների ժամանակ, մինչև Նաբուգոդոնոսորի արշաւանքները, երբ արշաւանքներից ազատուածների մի մասն Երուսաղէմից Եգիպտոս գաղթեց, դրանք իրենց հետ տարան և Երեմիա մարգարէին։ Նա մարգարէ էր առնուազն 45 տարի, Յուդայի ամենախառն, թշուառ և ծանր օրերում։

Նախորդ մարգարէների քարոզութիւններն աւսօգուտ չէին անցել. յառաջ էին բերել մարգարէական կուսակցութիւն. սկզբում ի հարկէ ընդու-

նելութիւն չգտաւ այդ կուսակցութիւնը, բայց յետոյ Յուդայի երիտասարդ Յոսիա թագաւորը միացաւ նոր մարգարէական վերանորոգող կուսակցութեան հետ։ Երեմիայի համար շատ մխիթարական էր թագաւորի այդ վերաբերմունքը։ 621 թուին թագաւորին յայտնեցին, որ տաճարում Մովսիսի գրած մի նոր գիրք է գտնուած, որի մէջ գրուած էր, թէ Իսրայէլը կփրկուի միայն այն ժամանակ, երբ Եհովայի պատուիրանները կպահէ։

Թագաւորը ժողովրդին հրաւիրեց Երուսաղէմ և հրամայեց այնուհետեւ այդ պատուէրի համաձայն վարուեն, կործանել հեթանոսական տաճարները, կուռքերը, արձանները, աշերները, սիւները, նրանց պաշտամունքներն ոչնչացնել և պաշտել միմիայն Եհովային, որին երկրպագել միայն Երուսաղէմի տաճարում։ Այնտեղ միայն զոհմատուցանել և այդ տաճարին տալ տասանորդը։

Այս բարեփոխութիւնն եղաւ շնորհիւ մարգարէների ջանքերի. բայց այդ փոփոխութիւնը միմիայն ձեւական էր և հիմնական բնաւորութիւն չէր կրում. փոխուեց միայն պաշտամունքը, բայց ոչ ժողովրդի սիրտն ու զգացմունքը. մարգարէների ցանկացած կեանքի ներքին բովանդակութեան փոփոխութիւնը չիրականացաւ։ Երեմիան չէր կարող զոհ լինել այդ

չէր նրա ցանկացածը: Յուդան կարծում էր, թէ քանի ինքը Նիովայի օրէնքն ունի և նորա միակ ս. տաճարը՝ արդէն ապահով կարող է լինել, որ իրեն ոչ մի վտանգ չէ հասնելու: Այդպիսի վրստահութիւնն մի ցնորք է, ասում էր Երեմիան. ժողովուրդը ներքուստ չէ փոխուել. Յուդան կործանուած Իսրայէլից ոչ մի բանով աւելի չէ: Մի օր Երեմիան յայտնուեց տաճարում խըռնուած բազմութեան մէջ և սկսեց իր քարոզը. «Մնտրիապաշտ մի լինիք—ասում էր նա, մի ասէք, թէ մեզ մօտ է Նիովայի տաճարը. դուք դողանում էք, մարդասպանութիւն էք անում, սուտ երգում էք ուտում, օտար աստուածներին խունկ էք ծխում, և յետոյ գալիս էք այս տաճարը և ասում, Նիովայի տաճար, Նիովայի տաճար: Մի՞թէ իմ անունով կոչուած տաճարը աւաղակների որջ է: Ես էլ աչք ունիմ, ասում է Նիովան:»

Երեմիան առաջարկում է Երուսաղէմի բնակիչներին գնալ Իսրայէլի Ս. Սելով վայրերը տեսնել, թէ ի՞նչպէս նոքա աւերուած են. Նիովան կարող է նոյնպէս Երուսաղէմի հետ վարուել և Յուդային դուրս շարտել երկրից: Երեմիայի այս ճառն Աստուածահայրնութիւն համարուեց և քիչ էր մնում քահանաների և ազգեցիկների բո-

ղոքի հիման վրայ՝ Երեմիային մահուան պատիժ տալին:

Երեմիան որպէս ճշմարտութիւն աւետող, իբրև ժողովրդին իրենց յանցանքն ու ապօրինութիւններն ասող, յանդիմանող, ժողովրդի կողմից հալածանքի, արհամարանքի և յանդիմանութեան ենթարկուեց (Եր. Ի. 7.) «Եղէ ի կատականս... այսպանեալ». սպառնում էին սպանել, եթէ շարունակի մարգարէանալ: ԺԱ. 21:

Բայց Երեմիան չզիջեց. նա իր կեանքը ծաղրի և վտանգի ենթարկելով, Յուդային անբախտութիւն էր գուշակում: Հակառակորդները նրան բանտը դրին (Եր. ԻԳ. 2. ԼԱ.), մի քանի օր մինչև իսկ ցամաքած ջրհորի մէջ էին ձգել. (ԼԸ. 6):

Մարգարէն սկզբում իր ճառերը ժողովրդին յայտնում էր տաճարում բանաւոր. յետոյ Աստուծոյ հրամանով իր աշակերտ Բարուքին թելադրում էր իր գաղափարները, գրել տալիս և ուղարկում տաճար ժողովրդի առաջ կարդալու: Երբ Նաբուգոդոնոսորը քաղաքն առաւ և այրեց, հրամայեց իր զօրավարին ոչ մի վնաս չտալ Երեմիային. և երբ նրան առաջարկեցին մնալ Երուսաղէմում կամ գնալ Բաբելոն, նա գերադասեց մնալ Յուդայի քարուքանդ եղած երկրում, թշուառացած հայրենակիցների հետ, քան թէ եր-

թալ ծաղկած Բաբելոն (Եր. Ի. 4): Եւ քնաց Երուսաղէմում, ահա այս դժբախտ օրերին Երեմիան գրեց իր ողբը:

Նոր հալածանքի օրերին, երբ Երուսաղէմից բնակիչները գաղթեցին Եգիպտոս, Երեմիային էլ զոռով իրենց հետ տարան:

Մարգարէն այնտեղ մեծ յարգանք էր վայելում թէ իր հայրենակիցների և թէ Եգիպտացիների մէջ: Երեմիան իր աղօթքով ազատել էր Եգիպտացիներին կոկորդիլոսից և փասակար գազաններից: Այնտեղ մարգարէացաւ, որ Նաբուգոդոնոսորը կարշաւի Եգիպտոսի վրայ, կառնի երկիրը և կհաստատէ իր իշխանութիւնը: Այդպէս էլ եղաւ, Երուսաղէմի աւերումից հինգ տարի յետոյ, Նաբուգոդոնոսորն արշաւեց Եգիպտոս: Այդ ժամանակ Երեմիա մարգարէն արդէն վախճանուած էր: Եգիպտոսում փառաւորների դամբարանում թաղեցին Երեմիային և Եգիպտացիք սրբավայր դարձրին նորա գերեզմանը, օձի և թունաւոր գեռունների կծածի համար նորա շիրիմից հող էին վերցնում: Մինչև օրս էլ աւանդաբար Գահիրէի մօտ ցոյց են տալիս մարգարէի գերեզմանը:

Աւանդութիւն կայ, թէ մարգարէն Եգիպտական քուրմերին գուշակել է, որ նրանց կուռքերը կկործանուեն, երբ կոյս Աստուածածինը

իր զաւակով Եգիպտոս կգայ: Ահա այս գուշակութիւնն էր, որ կատարուեց, երբ Յսփսէփը հրեշտակի հրամանով Բէթղէհէմից Եգիպտոս փախաւ Մարիամի և նորածին Յիսուսի հետ (Մատթ. Ժ2. 14):

Բացի մարգարէական գրքից և ողբից Երեմիային են վերագրում, որ պէտքէ գրած լինի մի ողբ Յոսիա թագաւորի մահուան առթիւ. այս գրուածքը Աստուածաշնչի մէջ չէ մտել և մեզ չէ հասել:

Նրան են վերագրում նաև ԿԴ. և Ճ. Լ2. սաղմոսները, ինչպէս նաև Գ. և Դ. թագաւորութեան գրքերը, որովհետև այս գրքերի և իր մարգարէական գրքի մէջ շատ մեծ նմանութիւններ կան, մանաւանդ Սեղեկայի թագաւորութեան պատմութիւնը համարեա բառացի նոյնն է: (Եր. ԾԲ. 1—34. Դ. թագ. ԻԴ. 18—25, 30):

2. Երեմիայի մարգարէութեան առանձնայատկութիւնն ու նպատակը.

Երեմիա մարգարէի գիրքը պարունակում է իր մէջ գլխաւորապէս գուշակութիւններ Յուդայի ժողովրդի թշուառութիւնների և երկրում պատահելիք մեծամեծ փոփոխութիւնների մասին: Շատ մեկին կերպով ասել է, թէ Յուդայի, նրան

առնանակից որոշ թագաւորութիւններ լաւ-
րակներ լրայ կբարձրանայ Բաբելոնը, և սա էլ
իր հերթին կկործանուի: 70 ամեայ գերութիւնից
յետոյ Յուդային խոստանում է վերադարձ հայ-
րենիք և բարեկեցիկ կեանք:

Իր մարգարէութիւնն սկսեց Իսրայէլի կոր-
ծանումից 90 տարի անց, Բաբելոնի գերութիւ-
նից 40 տարի առաջ, հէնց այդ Բաբելոնի զօրեղ
Նաբուպոլասարների հարստութեան սկզբնաւո-
րութեան ժամանակ:

Յուդայի Մանասէ և Ամօն անարժան թա-
գաւորների և կեղծ մարգարէների շնորհիւ
թշուառացած երկրի մօտալուստ արհաւիրքներ էր
գուշակում: Անխուսափելի էր Բաբելոնի արշա-
ւանքը և գերիշխանութիւնը. յայտնում էր, որ
պէտքէ զգուշանալ աննպատակ դիմադրութիւնից,
որից առաջ կգան աւելի մեծամեծ դժբախտու-
թիւններ (Եր. Իէ. 1—22):

Գուշակելով Նիովայի արդար դատաստանը,
մարգարէն այդ ամեն թշուառութիւնը իր սրտին
մօտ ընդունելով համարձակ արտայայտում է
խիստ և կտրուկ, միևնոյն ժամանակ վշտալի և
կարեկցող լեզուով: Պատուիրում է միշտ աղօ-
թել և միջնորդել մեղաւորների համար, թէև Ն-
իովան միշտ էլ կասէ. «Դու մի կար յաղօթս ի
վերայ ժողովրդեանդ այդորիկ և մի խնդրեր

ի վերայ դորա զոգորմութիւն. մի աղաչեր և
մի անկաներ առաջի իմ վասն դոցա. զի ոչ լսեմ
քեզ» (Ե. 16. ԺԱ. 14.): Խիստ է, անողոք և
անխնայ մարգարէի լեզուն, երբ խօսքը վերա-
բերում է ժողովրդին անբարոյականացնող և
կոտալաշտ դարձնող մեծամեծ մարդկանց: «Գե-
րացան և պարարտացան և անցին զբանիւք
իմովք ի չարութիւն»:

Երեմիա մարգարէի գրուածքի մէջ աչքի է ընկ-
նում զանգատ իր մարգարէական կոչման ու
գործունէութեան դէմ, որովհետև իր այդ գու-
շակութիւններն անսպառ աղբիւր դարձան իր
թշուառութեան ու աղքատութեան. «Վայ ինձ,
մայր իմ,— բացականչում է մարգարէն— իբրև
զո՞ ոք ծնար զիս. այր դատաւիտեալ և ձգեալ ի
դատաստան յամենայն երկրի. ոչ պարտիմ ինչ
և ոչ պարտի ոք ինչ ինձ. և զօրութիւն իմ պա-
կասեցաւ յանիծողաց իմոց» (ԺԵ. 10:) «...եղէ
ի կատականս ... և ի թշուառութենէ զբողոք
բարձից, զի եղև ինձ բանն Տեառն ի նախատինս
և ի կատականս զօրհանապագ» Ի. 8:

Այս բողոքները ցոյց են տալիս, որ մար-
գարէներից ոչ մէկը չենթարկուեց ընդհանուրի
այսպիսի ծաղր ու ծանակի, արհամարհանքի ու
հալածանքի, բայց և այնպէս ինքը իբրև ճշմար-
տութեան քարոզիչ, իբրև արդարութեամբ ու

ազնութեամբ, հայրենասիրութեամբ բռնուած, վառուած ու ոգևորուած, լուել չէ կարող, գիտէ, թէ իրեն ինչ է վիճակուած, բայց և այնպէս չքարոզել, չգուշակել, չասել ամենքին ամեն ինչ, չէ կարող. իր ամբողջ էութեամբ տարուած է իր կոչմամբ:

Առանձնայատկութիւններէից նկատելի է, որ Երեմիայի լեզուն այնքան բարձր, զարգացած ու գեղեցիկ չէ, ինչպէս Նսայի մարգարէի լեզուն. անշուշտ լեզուի պարզութիւնն ու աղքատութիւնն առաջ է գալիս այն հանգամանքից, որ Երեմիան հասարակ և աղքատ ծագումից է. իր ճառերի ու քարոզների նիւթը դարձնելով ժողովրդի փուշ, անբարոյական, ցոփ ու զեխ կեանքը, գործ է ածում ռամկական դարձուածքներ:

3. Երեմիա մարգարէի գրուածքի մասերն ու ըովանդակութիւնը.

Երեմիայի գիրքը բաժանուած է ըստ ժամանակագրութեան 6 մասի. 1. մարգարէութիւն Յոսիա թագաւորի ժամանակ 2. Յովակիմի ժամանակ 3. Սեդեկիայի ժամանակ 4. Երուսաղէմի կործանումից յետոյ արած գուշակութիւնը 5. Իր աշակերտ Բարուքին և հեթանոս ազգերին վերաբեալ մարգարէութիւնները: Իսկ ըստ բովանդակութեան բաժանուած է 3 մասի:

Առաջին իր մարգարէական կոչումը հասարակութեան ծառայութեան համար (Ա. 1—19), որի մէջ մարգարէն յայտնում է իր ծագումը Յանոթի գիւղի Բեղքիա քահանայից. իր մարգարէանալու ժամանակը Յովսիա թագաւորի 13-րդ տարին (627 թ.) Մարգարէն յայտնում է, որ ինքը այդ կոչման համար վաղուց, ի ծնէ որոշուած է եղել: «Մինչև ստեղծեալ էր զքեզ յորովայնէ գիտեմ զքեզ և մինչև ելեալ էիր յարգանդէ, արբեցի զքեզ. մարգարէ ի հեթանոս եղի զքեզ. (Ա. 4. 5.) (ինչպէս Պօղոս առաքեալը յորովայնէ էր ընտրեալ. Գաղ. Ա. 15.):

Երեմիան ուզում է հրաժարուել իր այդ կոչումից, առարկելով թէ ինքը գեռ փոքր է և խօսել չգիտէ, բայց Տէրը պատասխանում է, թէ նրանից պահանջում է ուշադրութիւն, որ լսէ իր խօսքը և յայտնէ ժողովրդին. ում մօտ կուղարկի զնա և ինչ որ պատուիրի, նրանց ասէ: (Ա. 7.) «Մի երկիցես յերեսաց նոցա, զի ես ընդ քեզ եմ». Ա. 8: Այդ Աստուծոյ ներկայութիւնն է, որ միշտ ոգևորում է ճշմարտութեան քարոզիչ Երեմիային: Մարգարէին երևում է 2 տեսիլ.

1) Տեսնում է ընկուղէ գաւազան ի նշան այն բանի, որ Եհովան չի ուշացնի իրադործել իր սպառնալիքները:

2) Տեսնում է մի կաթսայ, որը տաքանում,

եռում էր հիւսիսային կողմից. ի նշան այն բանի, որ հիւսիսի Ասորական և Բաբելական թագաւորութիւնները զօրանում էին և արշաւելու էին նաև Յուդայի Երուսաղէմի վրայ:

Ահա գալիք արհաւիրքները պէտք է Երեմիան յայտնէ Նիովայի կողմից, որ մարգարէին ոյժ և օգնութիւն է խոստանում. «Պնդեա զմէջ քո, արի և ասա նոցա զամենայն, զոր միանգամ պատուիրեմ քեզ. մի երկիր յերեսաց նոցա» (Ա. 17.):

Երկրորդ մասն ամփոփուած է Բ. գլխից մինչև ԽԵ. գլուխը, որի մէջ նկարագրուած է մարգարէի գործունէութիւնը Յուդայի երկրում: Այս մասում են Երուսաղէմի կործանումից առաջ Երեմիայի արտասանած ճառերը, որոնցմէջ նախատեսնուած են Բաբելացիների արշաւանքները, որոնց կհետևի քաղց, ժանտախտ, երկրի աւեր, Երուսաղէմի ու տաճարի կործանում. իսկ այդ ամենը տեղի պիտի ունենան, որովհետև ժողովուրդը դուրս է եկել ուղիղ ճանապարհից, կուռք է պաշտում, վարք ու բարքով ապականուած արհամարհում է արդարութիւնն ու ճշմարտութիւնը: Մարգարէն այս ճառերում իր հայրենակիցներին և թագաւորին խորհուրդ է տալիս չդիմադրել եկող Բաբելական սարսափելի յարձակումներին, որովհետև կոտորած, արիւնհե-

ղութիւն և աւեր կլինեն աւելի մեծ չափով. յորդորում է անմիջապէս ընդունել նրանց հպատակութիւնը, միաթարում աւերածից յետոյ երկրում մնացածներին, իսկ գերիներին խոստանում է ազատութիւն 70 տարուց յետոյ: (Բ. 1—35 19):

Այս մասում են և Երեմիայի գուշակութիւնները Յիսուս Բրիստոսի մասին. «Ահա աւուրք գան ասէ Տէր և յարուցից Դաւթի ծագումն արդարութեան և թագաւորեսցէ թագաւոր... և առաջէ իրաւունս և զարդարութիւն ի վերայ երկրի»: (ԻԳ. 5. 6.): Որ պէտքէ Դաւթի ցեղից Մեսիա գայ և նա կիշխէ և կպաշտպանէ իրաւունքն ու արդարութիւնը: Նոր կտակարանում Յիսուս շատ տեղ անուանուած է Դաւթի որդի, Դաւթի ժառանգ, շառաւիղ. (Ղուկ. Ա. 68—70 ԺԸ. 38 Մատթ. ԻԱ. 10. 27):

2) Նկարագրում է Երուսաղէմի պաշարումը և կործանումը Նաբուգոդոնոսորի ձեռքով: Իւր մարգարէի կրած թըշուառութիւնները և մնացած հրէաների գաղթը Եգիպտոս (ՂԶ. 1—43.7):

3) Երեմիան տալիս է մի խումբ հրէաների կեանքը Եգիպտոսում. այնտեղ ևս հրէաները շարունակում են իրենց մոլորութիւններն ու կուռքերին պաշտօն մատուցանելը. ծերունի մարգարէն այնտեղ էլ զգուշացնում է նրանց, կարգի հրաւիրում և գուշակում, որ շուտով

հզօր Բաբելոնի Նաբուգոդոնոսորը կարշաւի և՛ եգիպտոսի վրայ, որ և կատարուեալ է Երուսաղէմի կործանումից 5 տարիցետոյ:

Երրորդ մասն ամփոփուած է ԽԶ. գլխից մինչև ԾԱ. գլուխը: Այս մասում արտասանած իր գուշակութիւնների ճառերում թուում է, թէ հարեան հեթանոս ազգերը ի՞նչ մասնակցութիւն են ունենալու Եհովայի դատաստանն իրագործելու Յուդայի վերաբերմամբ: Այդ ազգերն են եգիպտացիք, Փիւնիկեցիք (այլազգիք), Մովաբացիք, Ամաղեկացիք, Մադիամացիք և վերջապէս Բաբելացիք:

4. Երեմիայի ողբը.

Երեմիա մարգարէն իր այս ողբը գրել է Երուսաղէմի կործանումից յետոյ, ինչպէս երևում է վերնագրից և բովանդակութիւնից. «Յետ գերութեան Իսրայէլի (ուղում է աւել Յուդայի) և աւերածոյն Երուսաղէմի նստէր և լայր և ողբայր Երեմիա զողբս զայս ի վերայ Երուսաղէմի»: Այս ողբը բաղկացած է 5 գլխից և ամեն մէկը Եբրայեցերէն այբուբէնի կարգով (ալէֆ, բէթ, գիմէլ, դալէթ, հէ և այլն 22 տառերի անուններով): Մարգարէն աւերակ դարձած Երուսաղէմում մնաց սակաւաթիւ հայրենակիցների հետ. ահա այդ ժամանակ, ազգասէր,

սրտացաւ, տասնեակ տարիներ առաջ այդ բոլորը նախատեսնողը՝ սրտի խորունկ կսկիծով ողբում է սիրելի Յուդայի և գուրգուրանքի առարկայ Երուսաղէմի անցած փառքը և ներկայ թշուառ դրութիւնը: Ամեն ինչ քարուքանդ եղած, սիրելիները կոտորուած, մեծ մասը գերի տարուած, սիրուն Երուսաղէմն այժմ բուերի, մկների և չղջիկների բնակարան դարձած. ինքը սակաւաթիւ մարդկանց հետ մնացել է սգաւոր և լացող. «չունինք ոչ կերակուր, ոչ խմելիք, ոչ մի ապահովութիւն սարուկ ենք և գերի. մեզանից խլուած է ամեն ինչ. ամայացել է մեր հայրենիքը»:

Մարգարէն չի զլանում միջնորդել Եհովային «Ընդէր մինչև իսպառ մոռացար զմեզ... դարձո՛ւ զմեզ Տէր և դարձցուք, նորոգեա՛ զմեզ Տէր իբրև զաւուրսն առաջինս» (Ե. 21):

Կ Բ Կ Ն Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Հ Ա Մ Ա Ր

Երեմիա մարգարէ

1. Կենսագրական տեղեկութիւններ.
2. Յուդայի դրութիւնը սրբա ժամանակ.
3. Երեմիան եգիպտոսում.
4. Երեմիայի մարգարէութեան առանձնաշատկութիւնն ու նպատակը.
5. Գրքի մասերն ու բովանդակութիւնը.
6. Ողբը.

Գ. ԵԶԵԿԻԷԼ ՄԱՐԳԱՐԷԻ

(623 — 601)

1. Տեղեկութիւններ Եզեկիէլ մարգարէի մասին.

Ինչպէս երևում է սորա մարգարէութեան Ա. 3-ից Եզեկիէլը Քուզա քահանայի որդին էր. 25 տարեկան հասակում Եզեկիէլը Յուդայի թագաւոր Յէքոնիայի, ուրիշ իշխանների, նշանաւոր անձանց և 10,000 զերինների հետ գերի տարուեց Միջագետք: Իւր մարգարէական կոչումն ըստանում է այդտեղ, իր գերութեան 5-րդ տարին և Երուսաղէմի վերջնական կործանումից 7 տարի առաջ, ասորեստանցոց Նաբոնասար թագաւորի 30-րդ տարին: «Բացան երկինք և տեսի տեսիլ Աստուծոյ»: (Ա. 1.)

Տեսնում է սաստիկ փշող քամին հիւսիսից բերում է մեծ ամպ, որի մէջ կրակ էր վառւում. ամպի շուրջը լոյսն էր փայլատակում. երևում էին բազմագոյն անիւներ, շրջապատի մէջ բոցավառ կէտեր: Հիւսիսից մօտեցող ամ-

պի մէջ մարգարէն տեսնում է 4 կերպարանք՝ մարդու, առիւծի, եղան և արծուի. դրանցից իւրաքանչիւրի մէջ կայ միւսի որևէ մաս. օր. մարդու մէջ կայ և առիւծի և եղան և արծուի մասն, այնպէս էլ միւսներից իւրաքանչիւրի մէջ. ամեն մէկն ուէր 2 թև, 2 ձեռք: Երեսները դարձած զանազան կողմ և ամեն մէկը գնում էր զանազան ուղղութեամբ: Այդ ամենի զլխին Եզեկիլը երկնքում տեսնում է ծիածանի նման բիւրեղեայ գոյնզգոյն կամար, որի վրայ աթոռի վրայ բազմած մարդու կերպարանքով մի երևոյթ: Մարգարէն երեսի վրայ է ընկնում և լսում է մի ձայն, որ ասում էր, թէ վեր կաց և գնա անհնազանդ և ապստամբ Իսրայէլին քարոզելու. մարգարէն պէտքէ գնայ 130 տարի Միջագետքում գերի մնացած Իսրայէլի ժողովրդին յայտնելու Տիրոջ կամքը:

Այդ պարտականութիւնը կատարելու համար մարգարէից պահանջում է, որ նա լինի աներկիւղ մարդկանց ապառնալիքների հանդէպ և հաւատարիմ՝ այս կոչման մէջ: Նա յանձն է առնում իսկութեամբ յայտնել ժողովրդին Տիրոջ կամքը: Այդպէս Եզեկիէլ մարգարէն իր կոչումն ընդունեց Երուսաղէմի կործանումից 7 տարի առաջ և մնաց ու քարոզում էր Միջագետքի գերի հրէաների մէջ, նա հայրենիք չեկաւ իր մարգա-

ընթացիկ և շրջանում, բայց նա քարոզներն այնպէս էր արտասանում, որ իբրև թէ Երուսաղէմումն է գտնուում. ուրեմն հոգով նա այնտեղ էր: (Ը. 1—3.):

Միջագետքում նա նախագուշակեց իր հայրենակիցներին Երուսաղէմի պաշարումը, (ԻԱ. 1—27), առնումը և Սեզեկիայի գերութիւնը. (ԺԲ. 1—20. Դ. 1—13):

Եզեկիէլ մարգարէն հաւատարիմ մնալով իր կոչմանը, ամենախիստ կերպով դատապարտում էր, թէ գերութեան մէջ և թէ բուն հայրենիքում մնացած հրէաների հեթանոսական սովորութիւնները և զգուշացնում նրանց վերջնական կորստից:

Աւանդութիւն կայ, որ Եզեկիէլը Միջագետքում իր հայրենակիցների դատաւորն էր. նրանց ազատել է Քաղզիայի աւազակներից. և որ նրա խիստ վերաբերմունքը դէպի հեթանոսական նիստ ու կացը և սովորութիւնները, պատճառ դարձաւ, որ թշնամիները նրան նահատակեցին: Մինչև այժմ էլ Եփրատ գետի ափին աւանդաբար ցոյց են տալիս նորա գերեզմանը, որտեղ հրէաները շինել են իրենց ժողովարանը (սինագոգա):

2. Եզեկիէլ մարգարէի մասերն ու ըովանդակութիւնը.

Եզեկիէլի գրուածքը բաժանուում է 4 մասի: Առաջին մասը պարունակում է նորա տեսիլը և մարգարէական կոչումը. (Ա. 1—3, 27.): Տիեզերքը, երկինքը, երկիրը և նրա վրայ եղած բոլոր երևոյթները, այդ ամենը մարգարէին երևում է իբրև Իսրայէլի Աստուծոյ փառքը: Նսային Նիովային տեսնում է Երուսաղէմի ձեռակերտ տաճարում, իսկ Եզեկիէլը՝ աւելի բարձր, երկնքում, երկնակամարին, իբրև ամենի, բոլոր ազգերի տէր և իշխան:

Տիեզերքի Տէրը հրամայում է մարգարէին գնալ օտարութեան մէջ, դարձեալ իրենց յամառութիւնները շարունակող հրէաների մօտ յայտնելու Աստուծոյ անեղ և միեւնոյն ժամանակ արդար դատաստանը, որ գալու է մեղաւորների վրայ իբրև ուղղիչ միջոց, սթափեցնելու և ուղղելու:

Երկրորդ՝ այս մասում ամփոփուած են մարգարէի այն 13 ճառերը, որ նա արտասանել է Յուդայի ժողովրդի մասին, Երուսաղէմի կործանութից առաջ: (Դ. 1—24, 27.) Այս ճառերը լի են խորհրդաւոր պատկերներով, որոնց մէջ պատկերաւոր կերպով մարգարէն գուշակում է Երուսաղէմի գլխին գալիք արհաւիրքները Բաբելոն-

ցիւների ձեռքով: Երուսաղէմի երկարատե պաշարումը գուշակելու համար երկար ժամանակ պառկում է ձախ կողքի վրայ, ինքը գործ է ածում պարզ և աղքատ կերակուր, ցորենի ալիւրի հետ դարու ալիւր է խառնում և այդ հացից ուտում, ցոյց տալու, որ Երուսաղէմ քաղաքի բնակիչները սովի ու նեղութեան կգատապարտուին:

Այս մասում մարգարէն արտասանում է մի խիստ և կրակոտ ճառ կեղծ մարգարէների հասցէին, որոնք ժողովրդին հանգստացնում էին, թէ ոչ մի վտանգ չէ գալու, ընդհակառակը նուա խոստանում էին մի ինչ որ խաղաղութիւն: Նկարագրում է Յուդայի մայրաքաղաքի ապականուած կեանքը և խիստ յանդիմանութեամբ ցրում է այն թիւր կարծիքը, թէ եթէ Աստուած մեզ պատժում է, դա մեր հայրերի յանցանքի համար է. մարգարէն ասում է, որ ամեն մարդ պատասխանատու է իր թէ լաւ և թէ վատ գործերի համար. (ԺԸ. 1—32): Զնայելով, որ այժմ Իսրայէլի ժողովրդի յանցանքն անցել է հայրերի արարքից, բայց և այնպէս Աստուած չի քանդում իր ուխտը, կգայ ժամանակ, որ Երուսաղէմը ամօթահար կլինի իր բոլոր արարքների հանդէպ «կանգնեցից ես զուխտ իմ ընդ քեզ և ծանիցես, թէ ես եմ Տէր, զի յի-

շեսցես և ամաշեսցես և մի ևս լիցի քեզ բա՛նալ զբերան քո... ասէ Ադոնայի Տէր» (ԺԶ. 62, 63.):

Երրորդ՝ այս մասում ամփոփուած են եղեկէլ մարգարէի այն 5 ճառերը, որոնց նա արտասանել է Յուդայի և հարեան հեթանոս ազգերի համար, Երուսաղէմի պաշարման ժամանակ և նրա կործանումից յետոյ: Մէկ մէկ թւում է, թէ ինչպէս Ամաղեկացիք, Մօաբացիք Մադիամացիք և Փիւնիկեցիք, այդ բոլոր ազգերը Դաւթի ժամանակ Յուդային հպատակ էին, ինչպէս և Սիդոնն ու Տիւրոսը. իսկ այժմ՝ ո՞րքան են ուրախացած և խրոխտացած Երուսաղէմի կործանումը տեսնելով. բայց դրանք թող չպարծենան, դրանք ժամանակով կոչնչանան և դրանց անունը եղած ազգերի շարքում այլևս չի յիշուի, կլինեն միայն անցեալի սեպհականութիւն:

Հեթանոս ազգերի թւում նկարագրում է նաև Եգիպտոսի վիճակը, թէ ինչպէս Եգիպտոսի փառաւօնը իր զօրքով չարաչար ջարդում է Նաբուգոդոնոսորի ձեռքով և Եգիպտացիք կգառնան թափառական, ցրուած աշխարհի բոլոր կողմերում: Մարգարէն Եգիպտոսի փառաւօնին նմանեցնում է կենդանի և ուրախ կոկորդիլոսի, որը իր ջրում վխտում խաղում է, բայց Բաբելացիք

գուրս կքաշեն, սրով կջարդեն և կեր կտան դա-
զաններին ու թռչուններին:

Մարգարէն ԼԳ—ԼԷ գլուխներում նկարագ-
րում է Յուդայի ողորմելի վիճակը Երուսա-
ղէմի կործանումից յետոյ:

Եզեկիէլը կրկին դեր ունի կատարելու, ժո-
ղովրդին յայտարարելու, համոզելու «որ մոլո-
րութիւն մեր (ժողովրդի) և անօրէնութիւնք
մեր ի մեզ են մեք ի նոսին մաշէիք»։ Որ
մենք այս դառնութիւնները մեր մեղքերի ու
անօրէնութիւնների հոմար ենք կրում և Ադո-
նայի Տէրը կասի «ոչ կամիմ զմահ ամբարշտին,
որպէս զդառնալ ամբարշտին ի չար ճանապարհէ
իւրմէ և կեալ»: Ուրեմն չնայելով, որ օտար-
ները ջարդեցին Յուդային, չնայելով, որ Երու-
սաղէմը քարուքանդ եղաւ, այնուամենայնիւ
Յուդային գուշակում է երջանիկ օրեր:

Մարգարէին Տէրը հրամայում է, որ յայտ-
նէ ժողովրդի հովիւներին (թէ հոգեւոր է թէ մար-
մնաւոր ղեկավարներին), որ նոքա միայն հաւա-
քում էին իրենց եկամուտը, իսկ իրենց հօտի
օգտին և բարօրութեան համար չէին մտածում,
հօտը ցրուեց և կեր է դառնում գազաններին:
(ԼԳ. 1—15), Տէրը յայտնում է այդ հովիւներին,
որ ես ձեզ կզրկեմ ձեր փառքից, հօտը կառնեմ
ձեր ձեռքից, կնշանակեմ նրա վայ հովիւ Դաւ-

թի ցեղից (Մեսիա). հաշտութեան նոր դաշն
կկապեմ. նոքա կլինեն իմ ժողովուրդ, իսկ ես
կլինեմ նրանց Աստուած: (ԼԳ. 16—31):

Չորրորդ մասը կազմում է Եզեկիէլ մար-
գարէի գրութեան Խ.—ԽԸ. գլուխը: Այս մասում
մարգարէն 50—54 տարուց առաջ գուշակում է
Երուսաղէմի և տաճարի վերականգնումը գերու-
թիւնից յետոյ: Հոգով մարգարէն փոխադրում
է հայրենիքի բարձրութեան վրայ և նա այնտե-
ղից տեսնում է Երուսաղէմի հարաւային մասը:
Նրան պատահում է մի ուղղեցոյց, որը մանրա-
մասն ցոյց է տալիս նորից կառուցած քաղաքն
ու տաճարը, նորաշրջապատը, 12 դռները, տա-
ճարի բոլոր մասերը, զոհի սեղանը. ուղղեցոյցը
պատմում է զոհի ծէսը, քահանայական պաշտա-
մունքի կարգ ու կանոնը: Նա մարգարէի հետ
որոշում է Պաղէստինի սահմանները և նրա մէջ
Խսրայէլի 12 ցեղերի բնակավայրերը:

3. Եզեկիէլ մարգարէի առանձնայատկութիւնները.

Եզեկիէլի մարգարէութիւնը 1) լի է այլա-
բանական նշաններով և խորհրդաւոր գործողու-
թիւններով, որի պատճառով այս մարգարէու-
թիւնները վերալուծելիս՝ դժուարութիւնների ենք
հանդիպում լեզուի և ոճի մթութեան շնորհիւ.
այդ պատճառով հին թարգմանիչներին և մեկ-

նիշներին նշանակել մարգարէի այս կամ այն կտորը տարբեր կարծիքների և բացատրութիւնների առիթ է տուել: 2) Նշանակելի մարգարէութեան մէջ շատ յաճախ Իսրայէլ կոչումը վերաբերում է ամբողջ ցեղին, անշուշտ նրա համար, որ գերութեան ժամանակ և այնուհետև Իսրայէլի մէջ բաժանում այլևս չկար: 3) Նշանակելի իր մարգարէութեան ժամանակ իրեն անուանում է մարգոյ որդի: 4) Իսրայէլի Աստուծուն յաճախ անուանում է Ագոնայի, Ադոնա—Սաբաօվթ, Պատեբազմոդ Աստուած, Տէր Սաբաօվթ:

Կ Ի Կ Ն Ո Ւ Թ Ե Ն Ն Հ Ա Մ Ա Ր

Նշանակել մարգարէ

1. Կենսագրական տեղեկութիւններ.
2. Նշանակելի մարգարէական կոչումը.
3. Նորա քարոզութիւնը Միջագետքում.
4. Նորա գրքի մասերն ու բովանդակութիւնը.
 - ա. կոչման անկիւր, նշանակելի իրեն տիեզերքի տէր:
 - բ. Երուսաղէմի կործանումից առաջ արտասանած 13 ճառերը.
 - գ. Երուսաղէմի կործանումից յետոյ նորա 5 ճառերը, հարեան հեթանոսազգերի մասին.
 - դ. գուշակութիւններ Երուսաղէմի և տաճարի վերանորոգման համար գերութիւնից յետոյ.
5. Նշանակելի մարգարէի առանձնայատկութիւնները:

Գ. Գ Ե Ն Ի Է Լ Մ Ա Ր Գ Ե Լ Է

(600 — 529)

1. Տեղեկութիւններ Դանիէլ մարգարէի մասին.

Բաբելոնի Նաբոլզոդոնոսոր թագաւորը Յովակիմին յաղթելով, մօտ 624-ին առաւ Երուսաղէմ քաղաքը: Տաճարի սրբազան անօթները Բաբելոն ուղարկեց իրենց աստուածների տաճարներում պահելու համար: Թագաւորը ներքին ապստամբութիւն հրամայեց, որ իւր արքունիքում սպասաւորելու համար ընտրէ Իսրայէլի գերիներէ՝ թագաւորական կամ իշխանական ծագում ունեցող, ընդունակ և գեղեցիկ պատանիներ: Ահա այս ընտրեալներիցն է Դանիէլը իր Անանիա, Ազարիա և Միսայէլը ընկերներով: Վերոյիշեալ տեղեկութիւնից երևում է, որ Դանիէլը բարձր շրջանի զաւակն էր:

Որպէսզի զրանք, այդ ընտրելիները, իրենց ծագումը, առաջուայ կեանքն ու սովորութիւնը մոռանային՝ արքունիքում փոխում էին նրանց

անունները: Այդպէս էլ Դանիէլի անունը դրին Բաղդասար: Բաբելօնում այս պատանիները ստացան քաղդէական ուսումը. մանաւանդ խիստ աչքի էր ընկնում Դանիէլի իմաստութիւնը: Նոքա ինքնակամ կերպով հրաժարուեցին թագաւորական ճոխ սեղանի համադամ կերակուրներէց, որովհետեւ այդ կերակուրները պատրաստւում էին կուռքերին զոհած մսից. և սիրով բաւականանում էին միմիայն կանաչիով և ջրով կերակրուել. բայց դրանք աւելի թարմ, աւելի սիրուն և աշխոյժ էին, քան այնքան լաւ սնունդ ստացողները: Այս 4 եբրայեցի պատանիները ժամանակով Բաբելօնի իմաստուններից գերազանցեցին: Յատկապէս Դանիէլը իր իմաստուն և շնորհալի հանճարով, երազներ մեկնելու շնորհով և գուշակութիւններով երկար տարիներ շարունակ, մինչև պարսից Կիւրոս թագաւորը խոշոր դեր խաղաց բաբելականեանքում: Արքունիքում նա պատասխանատու պաշտօն վարեց: Նաբուգոդոնոսորի հարստութիւնից յետոյ էլ՝ Դանիէլը կրկին շարունակեց իր զօրեղ ազդեցութիւնը. նա նշանակուեց 120 իշխանների գլխաւոր (Ձ. 1—4): Տեղական իշխանները նախանձում էին նրան: Երբ հրէաները գերութիւնից վերադարձան, Դանիէլը մնաց Պարսկաստանում, երևի թագաւորի այդ հրամանը (վերադարձը)

պաշտօնի մէջ եղածներին չէր վերաբերում և կամ ինքը գերադասեց մնալ այնտեղ արքունիքում և դրանով օգտակար լինել իր հայրենակիցներին:

2. *Քաղաքական եւ կրօնական դրութիւնը Դանիէլի ժամանակ.*

Դանիէլ մարգարէի ժամանակ Յուդայի թագաւորութիւնը, սկզբում Յովակիմ և Սեդեկիա թագաւորների օրօք՝ հպատակ էր Բաբելօնին, իսկ յետոյ, կործանուեց և երկիրը կորցրեց իր անկախութիւնը, միացուեց Ասորեստանին. ժողովուրդը գերի տարուեց Բաբելօն, իսկ մի մասը գաղթեց Եգիպտոս, այսպիսով Յուդայի երկիրն ամայացաւ: Կիւրոսը իրաւունք տուաւ գերիներին վերադառնալ հայրենիք, այդ պտղաբեր, գեղեցիկ երկիրը շէնցնելու ու մշակելու:

Բաբելօնի և ապա պարսից հզօր սրի առաջ ամեն ինչ խոնարհւում էր և՛ երկիր, և՛ ժողովուրդ, մինչև իսկ տիրած երկրների աստուածները, և որտեղ մի Նաբուգոդոնոսոր կամ մի Դարէհ ոտք դնէին, այնտեղ հէնց իրենք հռչակւում էին այդ երկրի աստուածներ. իրենց արձաններ էին կանգնեցնում և հրամայում, երկրպագել:

Աղօթել և երկրպագել մանաւանդ Յիովային, միակ Աստուծոյ պաշտամունքը՝ անհնար էր:

Ժողովուրդը հպատակում էր իր մեծերի հրամանին, երկրպագում էին նորանոր աստուածներին, շուտ շուտ մոռանում նրանց և մի ուրիշ երկրպագելի և պաշտելի բան գտնում:

Կրօնի այս ընկած դրութիւնն անշուշտ չէր կարող ունենալ որևէ բարոյական կողմ, կամ սկզբունք. իշխող էր շահասիրութիւնը. ամենքի ղեկավարն էր եսասիրութիւնն ու հպարտութիւնը. չունէին հասկացողութիւն ճշմարիտ Աստուծոյ մասին. ժողովուրդը անկիրթ էր:

Դանիէլի ժամանակակից մարգարէներն էին Երուսաղէմում Երեմիան, գերութեան մէջ՝ Եղեկիէլը:

Դանիէլ մարգարէն գրել է 13 գլխից բաղկացած մի գրուածք, որի նպատակն է, ցոյց տալ թէ Յուդայի ժողովուրդը գերութեան մէջ և յատկապէս Դանիէլը իր 3 ընկերներով իրենց կեանքով, իրենց հետ պատահած դէպքերով, իրենց ընդունակութիւններով և իրենց գործած մեծամեծ գործերով օրինակ հանդիսացան օտարների առաջ: Հեթանոս ազգերին և մինչև անգամ նրանց բռնապետներին համոզեցին, որ Դանիէլի և միւսների պաշտած Յիովան է ճշմարիտ Աստուածը:

3 Դանիէլ մարգարէի գրքի մասերն ու ըովանդակութիւնը:

Դանիէլի մարգարէութիւնը բաղկացած է 13 գլխից, բաժանւում է 2 մասի. առաջին 6 գլուխները կազմում են գրքի պատմական մասը, իսկ վերջին 7 գլուխը՝ մարգարէական մասը:

Առաջին պատմական մասը բովանդակում է իր մէջ Դանիէլի գերութիւնը պատանեկական հասակում. իր ստացած քաղաքական կրթութիւնը Բաբելոնի արքունիքում, ասորական յառաջադիմութիւնը, իւր իմաստութիւնը, երազներ բացատրելու շնորհը:

Դանիէլ մարգարէն Բաբելոնի արքունիքում մօտ 70 տարուայ փառաւոր ծառայութիւնից իր գրքում յիշատակում է յատկապէս¹⁾ Նաբուգոդոնոսարի էրազը. Դանիէլ Բ. 1—49. Նաբուգոդոնոսարը իր թագաւորութեան բ. տարին մի երազ տեսաւ, շփոթուած զարթնեց. մոռացել էր իր երազը:

Քաղաքացի զիտնականներից ոչ մէկը չկարողացաւ թագաւորի տեսած երազը պատմել և մեկնել. դրա համար թագաւորը հրամայեց կոտորել բոլորին. Դանիէլը մի փոքր ժամանակ խնդրեց. իր ընկերների հետ աղօթեց Աստուծուն և նրանից խնդրեց պահանջած երազի իմաստը:

Աստուած յայտնեց. և նրա բացատրութիւնը: Դանիէլը ներկայացաւ Նաբուգոդոնոսորին. թագաւորը, զարմացած իր առաջ կանգնած պատանի իմաստունի համարձակութիւնից, հարցրեց: «Կարո՞ղես պատմել իմ տեսած երազը և և ասել նորա մեկնութիւնը»:

Դանիէլը պատասխանեց, թէ թագաւորի պահանջը վեր է մարդկային ոյժից. երազների մեկնութիւնը միմիայն Աստուծոյ գործն է. և այժմ Աստուած իրեն ասել է թագաւորին երազն ու նրա իմաստը: Դանիէլը հարց ու փորձի ենթարկելով թագաւորին և Նաբուգոդոնոսորից իմանալով, որ նա երազը տեսնելու գիշերը նախ քան քնելը մտածել է իր այսպէս փառաւոր սկսած թագաւորութեան մասին, թէ ինչո՞վ պէտքէ վերջանայ իր այդ մեծ թագաւորութիւնը, և ո՞վ պիտի լինի իր յաջորդը՝ Դանիէլը պատմեց, թէ իբր պատասխան քո այդ մտածման և հարցման, թագաւոր, տեսել ես մի մեծ, վիթխարի մարմին կամ արձան, որի գլուխը ոսկուց էր, մէջքը և ձեռքերը արծաթից. կուրծքը և բազուկները պղնձից. սրունքները երկաթից, իսկ ոտները կէսը երկաթից կէսը կաւից: Յետոյ սարից մի մեծ քար պոկուեց, գլորուեց զէպի արձանը, զիպաւ նրան և ջարդեց և փոշի դարձրեց: Ինքը քարը արձանի տեղը

բռնեց, մեծացաւ, մեծացաւ ամբողջ աշխարհը լցրեց: Սա է քո տեսած երազը, ասաց Դանիէլը թագաւորը յիշեց, որ իբօք այդ է իր տեսածը: Դանիէլը շարունակեց. իսկ այս արձանը, նրա կազմութիւնը և նրա հետ պատահած զէպքը նշանակում է, քո թագաւորութիւն, որ մեծ է, հզօր է և իշխող, քո յաջորդ թագաւորները հետզհետէ կլիկանան, կմանրանան և վերջը երկրիս վրայ կհաստատուի այդ բոլորի փոխարէն Աստծոյ թագաւորութիւնը:

Հիացաւ թագաւորը Դանիէլի իմաստութեան վրայ, մեծ պատիւներ տուաւ նրան, բարձրացրեց նորա պաշտօնը, նշանակեց նորան ամբողջ Բաբելոնի կառավարիչը և իմաստունների գլուխը: Յայտարարեց, որ ընդունում է Դանիէլի պաշտած Աստուծոյ մեծութիւնը և խոնարհւում է նորա կարողութեան առաջ. «Արդարեւ Աստուածն ձեր նա է Աստուած աստուծոց և Տէր տէրանց և թագաւոր թագաւորաց, որ յայտնէ զխորհուրդս». (Բ. 47): Եւ շուտով Նաբուգոդոնոսորը համոզուեց, որ ամեն ինչ կատարում է Աստուծոյ կամքի համաձայն, որ երկրաւոր բոլոր թագաւորները նորա կամքն իրագործող գործիքներ են:

2) Դանիէլի 3 ընկերը Սեղրակի, Միսակ և Արեղնակովի պապիժը, որ Նաբուգոդոնոսորի

հրամանով փակում են գրասենյակը հնոցի մէջ (համառօտ պատմել):

3) Նաբուգոդոնոսորի յաջորդ Բաղդասար թագաւորի խնձոյքը և տեսիլը—մանի, թէկէդ, փարես—չափեցի կշռեցի բաժանեցի. (պատմել):

4) Դանիէլը առիւծների գբում 2. 1—29. (Դանիէլի մեծութիւնը և Մարաց-Պարսից իշխանութեան օրօք մեծամեծ իշխանների նախանձր):

Երկրորդ՝ մարգարէական մասը գտնւում է Դանիէլի մարգարէութեան է. գլխից մինչև ԺԲ-ը: Այս մասը պարունակում է Յուդայի ռահմանակից հեթանոս ազգերի կեանքը Բաբելոնի գերութիւնից յետոյ մինչև Մեսիայի գալը, կամ մինչև Աստուծոյ թագաւորութեան հաստատուելը երկրիս վրայ: Այս ազգերի ապագայ կեանքը Դանիէլը գուշակում է 4 տեսիլներով: Թէ ինչպէս Բաբելական տէրութիւնից իրար պէտքէ յաջորդեն Պարսկական, Յունական, Միրիական և Եգիպտական (Պտղոմեան) իշխանութիւններ: Դրանք իրար ոչնչացնելով, իրանք պէտքէ թագաւորեն, մինչև խոտաւցեալ Մեսիայի գալը: Զանազան երկիրների ապագայ այս փոփոխութիւնները, որ դարեր յետոյ իսկութեամբ իրականացան, Դանիէլ մարգարէն, շատ վաղուց, Բաբելական ամենափայլուն շրջանում մարգարէացել էր:

—աճ) 3-ին գրումը ԿԱԿԱՌԹԵԱՆ ՀԵՄԵՐԱՆԱԿՆԵՐԻ

Դանիէլ մարգարէի

1. Տեղեկութիւններ Դանիէլի մասին:

2. Դանիէլի և նրա 3 ընկերների կեանքը

Բաբելոնի արքունիքում:

3. Դանիէլի ժամանակ քաղաքական և կրո-

նական կեանքը:

4. Դանիէլի գրքի մասերն ու բովանդա-

կութիւնը:

ա. Պատմական (Նաբուգոդոնոսորի

երազը, Բաղդասարի տեսիլը):

բ. Հրէաստանի սահմանակից ազ-

գերի կեանքը գերութիւնից յե-

տոյ մինչև Մեսիայի:

Ե. ՈՎՍԷ ՄԱՐԳԱՐԵԼԻ

(829 - 716)

1. Իսրայելի քաղաքական և կրօնական կեանքը
Ովսէ մարգարէի ժամանակ.

Ովսէն Երայի որդին է: Մարգարէացել է
Յուդայի Ողիա, Յովաթամ, Եզեկիա և Իսրայելի
Յերոբոամ II-ի ժամանակ: Ինչպէս տեսնում
ենք Ովսէն Եսայի մարգարէի ժամանակակից է:
Մարգարէացել է Իսրայելի մէջ, նորա ապագայ
կեանքը: Իւր հայրենիքի թագաւորներէից յիշում
է միայն Յերոբոամի անունը, թէ և եղել են
և ուրիշները. Յերոբոամն էր միայն կանոնաւոր
կերպով Աստուծոյ օծեալ թագաւորը Յէոնէի
տանից, իսկ միւսները ինքնակոչ, խռովարար,
ներքին երկպառակութիւններով զբաղուած, ի-
րար ձեռքից զահը խլող, մէկին գահավէժ էին
անում, միւսին սպանում. նրանցից ոչ մէկը
Աստուծոյ հրամանով չէ օծուած «անձամբ թա-
գաւորեցին և ոչ ինչ» ասում է Նիովան Ովսէի
բերանով:

Ի՞նչ կլինէր ժողովրդի կեանքը, նորա վա-
րքն ու բարքը այս խառն ժամանակ. երբ բացար-
ձակ կերպով սպանում էին թագաւորները, տի-
րում էր անիշխանութիւն և ամեն բոլէ ապս-
տամբութիւնը գլուխ էր բարձրացնում: Ամովս
մարգարէն այդ դրութիւնը այսպէս է նկարա-
գրում «Երկրում ոչ ճշմարտութիւն կայ, ոչ
ողորմութիւն և ոչ էլ հասկացողութիւն ճշմարիտ
Աստուծոյ մասին այլ կայ անէծք, ստութիւն,
զողութիւն անբարոյականութիւն և յաճախակի
սպանութիւն»:

Աքաբի և Յեզաբելայի ժամանակից Իսրայելի
մէջ մոտք էր գործել Քահադի պաշտամունքը.
քահանաները, որ ժողովրդի բարոյականութիւնը
և Աստուծոյ բարեպաշտութիւնը պէտքէ վառ
պահէին, դարձել էին իշխանութիւն իրար ձեռ-
քից խլող թագաւորների կամակատար: Քահանա-
ներից արհամարհուած, իշխանաւորներից ճրն-
շուած ժողովուրդը ընկած էր նախապաշարմունքի
և անօտիապաշտութեան մէջ. անբարոյականու-
թիւնը բուն էր դրել ժողովրդի մէջ:

2. Ովսէի քարոզների նախատակն ու ծելը.

Ովսէն Իսրայելի հարագատ գաւակը լինե-
լով անտարբեր չէր ժողովրդի քաղաքական և

կրօնական այս անկմանը, Մարգարէական կո-
չումն ընդունելով՝ հանդէս է գալիս և իր հա-
մառօտ-կտրուկ քարոզներով՝ նկարագրում է
Իսրայէլի ժողովրդի կեանքը, որ նա հեռացած է
իր Աստուծուց: Երկրի ամենախառն ժամանակ,
ժողովրդի ամենաընկած օրերին, մարգարէն
յայտնում է, որ թող ժողովուրդը այդ ամենի
մէջ տեսնէ Աստուծոյ ամենակարող աջը. որ
առանց նորա կամքի ոչինչ չի լինի: Ովսէն մար-
գարէանում է, որ այս անմխիթար օրերից յե-
տոյ ժողովուրդը կրկին կհասնի երջանիկ ժա-
մանակին:

Ժամանակակիցների անբարոյական կեանքը,
երկրի թշուառութիւնը մարգարէին մեծ ցաւ է
պատճառում. դրա համար է, որ նորա լեզուն,
քարոզելու եղանակը կարճ է և կտրուկ, ճոխ է
և ոգևորուած, լի է առականերով և այլաբանու-
թիւններով:

3. Ովսէի մարգարէութեան մասերն ու ընդամենա-

նում 2 տեսակ քարոզներ.

Առաջին տեսակի ճառերը խորհրդաւոր նշա-
նակութիւն ունին: Մարգարէն պատմում է իր

անձնական կեանքի ճախորդ և դառն դէպքերը.
իր ամուսինը Ովսէին ամենաստոր կերպով դա-
ւաճանելով՝ փախել է տանից և ինքը մարգարէն
իր զաւակների հետ դժբախտ դրութեան մէջ է:
Իր այս անձնական կեանքը Իսրայէլի ժո-
ղովրդի օրինակն է: Դարեր շարունակ ժողովրդի
և Եհովայի մէջ եղած դաշնայն խախտուած է.
բայց ինչպէս որ Ովսէի սէրը դէպի իր դաւա-
ւաճան և մոլորուած կինը չէ պակասել, չէ սա-
ռել և ինչպէս որ Ովսէն ամեն միջոց գործ է
դրել որպէսզի իր կնոջը եղբարձնէ իր շեղած
ճանապարհից և դառնայ վերստին իւր ամուս-
նական կեանքին, այնպէս էլ Եհովան վարում
է իր ժողովրդի հետ: Նա Իսրայէլին աղէտների
միջոցով կխրատէ, կզգաստացնէ. նորա հետ
կնորոգէ իր վաղեմի դաշն, կընդունէ իւր խնամ-
քից առօրեային զրկուած զաւակներին: Ով-
սէն այսպէս առակի ձևով նկարագրելով Իսրա-
յէլի կեանքը, իր որդոցը տալիս է իսրէել (Աստ-
ուած վրէժխնդիր է), Լորուխամա (ողորմութեան
չարժանացած) և Լօամամ (ոչ իմ ժողովուրդ) այ-
լաբանական-խորհրդաւոր անուններ, պատկերաց-
նելով Իսրայէլի կեանքը:

Երկրորդ գրքի այս մասում ամփոփուած են
Ովսէի մարգարէական 5 ճառերը, որոնք արտա-
սպանուել են Իսրայէլի քաղաքական ամենախառն

օրերին, երբ արտաքին արհաւիրքներինց զատ երկիրը շարունակ ներքին խռովութիւններով և անխիշտանութեամբ էր տառապում: Երբ խախտուել էին Իսրայէլի ժողովրդի հասարակական բոլոր կարգերը և կանոնները. երբ իշխաններին ու որոշ պաշտօն ու պարտականութեան մարդիկ՝ իրենց դերի մէջ չէին, այլ ընդէի ուժեղ հոսանքի մէջ ընկած՝ ոտի տակ էին տալիս և օրէնք և պարտականութիւն և իրաւունք: Մարգարէն խիստ է վրդովուած մանաւանդ ժամանակի քահանայական դասակարգի վրայ, որոնք ոճրագործութեան մէջ ափսոսանք են յառաջագիւմել, որ մինչև անգամ փողոցային յափշտակութիւններով են պարապած:

Նրանց բարձր կոչումն ու պարտականութիւնն է քարոզել Աստուծոյ կամքը և բարի օրինակ լինել ժողովրդի առաջ, բայց փոխանակ իրենց կոչմանը ծառայելու — արտաքին ծիսակատարութիւններով են զբաղուած. ժողովրդի անկարգութեան և անբարշտութեան չափը որոշելու համար մարգարէն քահանաների անկարգութիւնն ու հակառակութիւնը օրինակ է բերում աւելով. «Ժողովուրդ իմ իբրև զքահանայն հակառակող».

Դ. 4. Մարգարէն մի առանձին ճառով դատապարտում է բարձր պաշտօնեաներին, զօրավարներին, մինչև իսկ թագաւորներին, որոնք իրենց

մեծութիւնն ու իշխանութիւնը ձեռք են բերում դաւադրութիւններով և ներքին պատերազմներով, զրանք դարձել են անամօթ, զեխ, արբեցող և խեղկատակ և զրանցից այլևս իրաւունք և արդարութիւն չէ կարելի սպասել:

Թէ առաջին և թէ երկրորդ մասերում երկրի ընկած դրութիւնը նկարագրելով՝ մարգարէն եղած խառնակ և անմխիթար դրութիւնը համարում է միայն նախերգանք, սկիզբն այն սոսկալի արհաւիրքների և թշուառութիւնների, որ գալու են Իսրայէլի գլխին, զուշակում է երկրի աւերն ու կործանումը:

Այս ամենը մարգարէանալով, Ովսէն, ինքը ոչ թէ չեզոք, անտարբեր կամ թշնամական դիրք է բռնում՝ դէպի բարոյապէս ընկած հայրենիքը, այլ սրտով ցաւում է և մորմոքում է իւր ժողովրդի ներկայ և մանաւանդ գալիք աղէտների համար: Նրա ամեն մի խօսքը խորին յուզմունքի և վրդովմունքի արտայայտութիւն է: Յորդորում է ապաշխարանք, ապաշխարանք սրտով և ոչ արտաքին: Զոհերն ու տուրքը չեն կարող եհովային հաշտեցնել:

Իսրայէլը պէտք է ապաշխարէ, հոգով սրտով նուիրուի եհովային. ժողովրդի նոր կեանքը հիմնուած պէտք է լինի ազօթքի, սիրոյ, բարեպաշտութեան, հաւատքի և արդարութեան վրայ:

Մարգարէն իւրաքանչեւ է, որ իսրայէլը իր այդ
թշուառութեան օրերին կը սթափուի և դարձի
կգայ:

«Ի նեղութեան իւրեանց կանխիսցեն առ իս
և ասացեն. դարձցուք և երթիցուք առ Տէր Աս-
տուած մեր: զի Նա էհազ զմեզ և Նայն բռնկե-
սցէ վիրաւորեաց և սպեղանի. զիցէ ի վերայ մեր:»
2. 1—2.

Թէև մարգարէն տեսնում է իսրայէլի այս
ընկած, մոլորուած, անօրէն կեանքը, բայց վրս-
տան է, որ եհովան չի կորցնի իր ժողովրդին,
յաւիտեան չի մոռանայ իւր ընտիր ժողովրդին:
Նա իսրայէլին որդեգրել է, դաշն է կապել, ինչ-
պէս ամուսինն իր կնոջ հետ. և ինչպէս սիրով
ամուսինը կնոջ անհաւատարմութիւնը կ'մոռանայ
և կերթայ, ներողամիտ կլինի դէպի նա, այնպէս
էլ եհովան վերջապէս կգթայ իր ժողովրդին:
Մարգարէն միանգամայն հաւատացած է, որ
Աստուծոյ ուղարկած այս պատուհասները կատա-
րոււմ են բարի և խրատական նպատակով:

Զրկուել հայրենիքից, իրաւունքի և արդա-
րութեան խախտումը ժողովրդի մէջ, երկրի
աշխատութիւնը, այս բոլորը միջոցներ են զգաս-
տանալու և դառնալու դէպի իրենց Աստուածը
Գ. 5 Ե. 15.:

Ովսէ մարգարէ

1. Իսրայէլի դրութիւնը Ովսէի ժամանակ.

2. Ովսէի քարոզների նպատակն ու ձևը.

3. Ովսէի մարգարէութեան մասերն ու բո-
վանդակութիւնը.

ա. իր ընտանեկան դժբախտու-
թիւնն ու նրանց խորհրդաւոր
նշանակութիւնը:

բ. ներքին խռովութիւններ. քա-
հանայական դասակարգի ընկած
դրութիւնը.

4. Ովսէն յորդորում է աղաշխարհւոյնը:

Զ. ԱՄՈՎՍ ՄԱՐԳԱՐԷ

(807—778)

1. Տեղեկություններ Ամովս մարգարէի մասին.

Ամովսը Երուսաղէմից հարաւ, 8 վերստ հեռաւորութեան վրայ գտնուած Թեկուա աւանիցն էր: Ապրում էր Յուդայի Ուղիա և իսրայէլ Յերոբոամ II-ի ժամանակ: Մինչև մարգարէական կոչում ստանալը իր կեանքի մասին ասում է. «Ես ոչ մարգարէ էի և ոչ որդի մարգարէի. այլ հովիւ էի և թութ քաղէի: Եւ էառ զիս Տէր ի հօտից և ասէ ցիս Տէր. գնա գու և մարգարէաց ի վերայ Ժողովրդեան իմում իսրայէլի» է. 14—15: Ուրեմն նա առաջ հովիւ էր և կերակրում էր պտուղներով. հետևապէս հասարակ ծագումից էր նա և աղքատ: Իր մարգարէական կոչումն ստացաւ վերոյիշեալ թագաւորների ժամանակ, մեծ երկրաշարժից 2 տարի առաջ. Ա. 1: Գործեց նա իսրայէլի մէջ, աւանդութեան համաձայն Բեթելի քուրմը սպանել է նրան փայտի հարուածով:

Ամովս մարգարէի լեզուն շատ պարզէ, Ժողովրդական առակներով և նմանութիւններով համեմած. իբրև հովիւ, երբ նա խօսում է՝ օրինակներ և նմանութիւններ է բերում իր հովուական կեանքից. Աստուծոյ հրամանը նմանեցնում է զոչոյ առիւծի ձայնին. Ժողովրդի մեծութիւնը համեմատած է եղևնու և կաղնու փարթամութեան հետ. փշացած՝ անբարոյական կանանց անուանում է կովեր. գալիք թշուառութիւնը նմանեցնում է չորութեան, ամայութեան, արօտների բացակայութեան և այլն:

Ամովսով սկսում է մարգարէական նոր դար: Եղիայից և Եղիսէից յետոյ՝ Իրայէլի մէջ յառաջ էր եկել մարգարէների և տեսանողների դասակարգ, որը իր յախուռն և անսովոր գործերով և կեանքով յայտնի էր Ժողովրդի մէջ: Այս դասակարգի մարդիկ երբեմն համակերպուել զիտէին հօրներին: Ամովսը չէ էլ ցանկանում դրանց պատկանել. ինքը և սրա յաջորդները հանդէս են գալիս Եհովայի անուանով:

Նորա կամքը լրջօրէն քարոզում և հաւատարիմ մնալով իրենց կոչմանը անվեհեր են կանգնում ամեն տեսակ թշնամանքի, սպառնալիքի, հալածանքի ու նեղութեան հանդէպ:

2. Ամովսի ժամանակ Իսրայէլի վիճակը եւ նորա մարգարէանալու առիթը.

Յովասի որդի Յերոբովամ II-ի երկարամեայ թագաւորութիւնը Իսրայէլի համար փայլուն շրջան էր: Հէնց Յովասի ժամանակուանից Իսրայէլացիները իրանցից թոթափել էին Սիւրիացւոց գերիշխանութիւնը, իսկ Յերոբովամ II-ը ամբողջ Սիւրիան իր իշխանութեան ներքոյ առաւ:

Այս յաջողութիւնը Իսրայէլի համար դարձաւ պարծանքի և ինքնահաւանութեան առիթ, իսկ յաղթութիւններով ձեռք բերած հարուստ աւարը՝ շքեղութեան և շռայլութեան պատճառ:

Ինչպէս առհասարակ, այժմ էլ, այս ծաղկած ժամանակ, իսրայէլացոց մէջ բազմաթիւ էին կեղծ մարգարէներ, շողոքորթ քարոզիչներ, որոնց շնորհիւ Իսրայէլի ինքնավստահութիւնը, մեծամտութիւնը և անբարտաւանութիւնը աւելի արմատացել էին: Անժողովակալութիւնը, խեղճերին ճնշելը, բռնութիւնը, անարդարութիւնը, կռապաշտութիւնն ու հեթանոսական բարբբոր տիրող էին երկրում: Անշուշտ քուրմերն ու կեղծ մարգարէները՝ ժողովրդին սթափեցնելու համար չէին էլ մտածում: Երկրի այս կեղծ դրութիւնը պատճառ դարձաւ Ամովսի մարգարէանալուն:

Ահա հանդէս է գալիս ճշմարտութեան քա-

րողիչը: Հասարակ մարդ, հովութիւնից մարգարէ հրաւիրուած, բաց ոգևորուած է Աստուածային հոգով, ճշմարիտ մարգարէական յափշտակութեամբ: Մարգարէ է կարգուած, որպէսզի Իսրայէլին յայտնէ իւր կացութիւնը, որ ներկայ երջանկութիւնը, արտաքին փայտն ու շքեղութիւնը՝ նման է աչն հանգստութեանը, որին յաջորդում է մըրիկ կամ սարսափելի փոթորիկ. որի հարուածներից կաւերուի նրանց հայրենիքը: Մարգարէն հանդէս է գալիս և քարոզում, որ Եհովան այլևս ժողովրդին չպէտք է խնայէ:

3. Ամովս մարգարէի գրքի մասերն ու բովանդակութիւնը.

Ամովս մարգարէի գրուածքի մէջ աչքի է ընկնում.

Առաջին՝ գուշակութիւններ Իսրայէլի սահմանակից Սիւրիացոց, Փիւնիկեցոց, Տիւրոսի, Եգիպտոց, Մոաբացոց, Ամոնացոց և Երուսաղէմի մասին:

Բոլոր ազգերի և երկրների կեանքն ու պատահարները աեղի են ունենում միայն Եհովայի կամքով, Որին պէտք է Երուսաղէմում երկրպագել: Եհովան տիեզերքի միահեծան Տէրն է, ազատ կերպով իշխում է օտար զօրքերի, ազգե-

րի և թագաւորութիւնների վրայ: Օտար զօրքը գործիք է Նհովայի ձեռքին. Իսրայէլին պատժում է օտարի զօրքով: Նհովայից է կախուած տիեզերքի պատմութեան ընթացքը և ճակատագիրը:

Վերոյիշեալագգերի վախճանը նկարագրելով՝ ամեն մէկի համար արժանի պատիժ է որոշում. օրինակ Յուդային (Երուսաղէմին) Աստուծոյ օրէնքը զանց առնելու համար և կուռքերին յարելու համար. «Առաքեցից գհուր ի վերայ Հրէաստանի և կերիցէ զհիմունս Երուսաղէմի», Բ. 5. գուշակում է ուրեմն Երուսաղէմի կործանումը և այրումը. որ և կատարուեց 200 տարի յետոյ Նաբուգոդոնոսորի ձեռքով:

Շրկըորդ մասը մարգարէական ճառ է Իսրայէլի թագաւորութեան մասին: Նկարագրում է Իսրայէլի մեղքերը. որ նրա մէջ օրաւոր շատանում է անօրէնութիւնը. դատաւարութեան մէջ չկայ արդարութիւնը. ճշմարտութիւն ասելը վտանգաւոր է դարձել. կաշառքը դարձել է սովորական բան. աղքատները ճնշուած են և անարգուած: Նոցա ճնշուած զրութիւնից օգուտ են քաղում ունեւոր դատակարգերը, կողոպտում և հարստահարում, և մինչև խեղճ ժողովուրդը ողորմելի վիճակի մէջ է, իսկ հարուստները անձնատուր են շուայլ և զեխ կեանքի:

Մարգարէն Նհովայի կողմից յիշեցնում է, որ Իսրայէլը ընտրուած է Աստուծոյ կողմից, դարեր շարունակ նորա խնամքը վայելած, Նգիպտոսից ազատել սիրել է նրան «Հանի յերկէն Նգիպտացւոց. զձեզ ընտրեցի յամենայն ազգաց երկրի, վասն այնորիկ ի ձէնջ խնդրեցից զվրէժ ամենայն չարեաց ձերոց». Գ. 1, 2: Իսրայէլը պատասխանատու է, Աստուած նրանից վրէժխնդիր է լինելու: «Ձեր աղօթքը ես չեմ լսի, ձեր փառաբանութեանը ականջ չեմ դնելու. ինչպէս մի հեղեղ, ձեզ վրայ ահեղ դատաստան կգայ» ասում է մարգարէն: Նա մարգարէական աչքով տեսնում է, որ այն բեմերը, որոնց վրայ անարդար աստուածապաշտութիւններ են կատարում՝ կկործանուին և իրենց փլատակների տակ ժողովրդին կծածկեն: Տօնախմբութիւնները կդառնան սգոյ ժողովներ, իսկ երգերը՝ կոծ և կական: Մարգարէն սրտով մասնակցում է Իսրայէլի դառնութեանը: Յորդոր է կարգում իր ժողովրդին ապաշխարել, դիմել Աստուծուն «խնդրեցէք զՏէր և կեցջիք... Խնդրեցէք զբարի և մի զչար, զի կեցջիք և եղիցի ընդ ձեզ Տէր Աստուած ամենակալ... հաստատեցէք իրաւունս ի դրունս ձեր, զի ողորմեսցի Տէր Աստուած մնացորդաց Յովսէփայ» Ե. 14—16: Սակայն ապաշխարել, դիմել Աստուծուն չպէտք է հասկա-

նալ լոկ տաճարի Աստուածապաշտութիւնը. ոչ, Իսրայէլի Աստուծուն դրանք չեն դուր Կալիս. «Առեցի, մերժեցի զաօնս ձեր և ի տարեկանս ձեր ոչ հոտոտեցայց. զի եթէ մատուցանէք զողջակէզս և զոնս ձեր՝ ոչ ընկալայց... Ի բաց արա յինէն զձայն երգոց քոց զնուազ սրնգացքոց ես ոչ լուայց ե. 21—23:

Եհովան այդ արտաքին պաշտամունքին, զոհին. երգին, ծէս ու արարողութեանը այնքան էլ նշանակութիւն չէ տալիս:

Եհովան, թէև Իսրայէլին խօսիւ պատժում է, սակայն մի մասի համար այդ բարկութեան դատաստանը փրկարար հետևանքներ կունենայ: Թէև այժմ Աստուծոյ ձայնին ականջ չեն դնում, բայց այդ պատուհասների շնորհիւ Իսրայէլի մէջ կարթնանայ քաղց և ծարաւ դէպի Աստուծոյ խօսքերը: Այդպէս է և Յուդան. Նա էլ իր մեղքերի համար մեծ պատժի է արժանանում, այնուամենայնիւ մեծ ապագայ ունի: Միւս մոլորուած ցեղերի համար փրկութիւն կծագի Յուդայից. Դաւթի տունը կվերականգնի և իր նախկին մեծութեանը կհասնի «յաւուրս յայնմիկ կանգնեցից զխորանն Դաւթի զանկեալն» Թ. 11:

Ուրեմն Յուդայի նման Իսրայէլին էլ Եհովան Ամովս մարգարէի բերանով փրկութիւն է խոստանում:

Երրորդ՝ Ամովս մարգարէի գրքի մէջ պատահում ենք այլաբանական 3 տեսիլների.

ա) Եհովան Իսրայէլի երկրի մորեխ է ուղարկում, մարգարէի աղօթքով անցնում է այս պատիժը. դրան հետևում է սաստիկ սով՝ մարգարէի աղօթքով այդ էլ է անցնում: Ամովսը դիմում է Տիրոջը պարսպի վրայ կանգնած լարը ձեռքին, չափում է պատիւնը զոլութիւնն: Եհովան լարով կշափէ երկիրը ոչ ոքին չպէտքէ խնայէ:

բ) Մարգարէին տեսիլքում երևում է մի կոշով (վանդակ), նշան է որ «հասեալ է վախճան ի վերայ ժողովրդեան իմոյ Իսրայէլի. Եհովան այլևս չի համբերի. իր պատիժը էլ չի ուշացնի:

գ) Ամովսը տեսնում է Տիրոջը կանգնած զոհի սեղանի վրայ և հրամայում է մարգարէին, կործանել այդ շինութեան վերին մասը. իսկ մնացածը կկործանուի սրով, նշանակում է Աստուծոյ գալիք դատաստանով «Իսպառ ոչ ջնջեցից զառնն Յակոբու». իսկ այնուհետև Դաւթի ցեղից կգայ Մեսիա: Նա ծէսն ու պաշտամունքը աւելորդ կհամարէ, կկործանէ սեղանը և կհիմնէ նորը՝ եկեղեցի:

ԿՐԿՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ամուլս մարզարէ

1. Կենսագրական տեղեկութիւններ.
2. Լեզուն ու նմանութիւնները.
3. Կեղծ մարզարէներ.
4. Ամուլսի ժամանակ իսրայէլի վիճակը և նրա մարզարէնալու առիթը.
5. Ամուլսի գրքի մասերն ու բովանդակութիւնը.

ա. Նշովան իբրև միահեծան Տէր.
բ. Իսրայէլի մէջ շատացած մեղքերը, հետևանքը, փրկութեան խոստումը.

գ. Այլաբանական տեսիլները (մորեխ, մնվ, լար, կաթսայ, կիսա-կործան զոհի սեղան):

Վ Ե Ր Հ

404.

24

1885

APR

12-12

gub

W.P.

1973

<< Ազգային գրադարան

NL0028802

